

Outi Tolonen

”NO SE ET SAIS ELÄMÄSSÄÄN JOTAIN AIKAAN”

Siviilielämään sitoutuminen rikoksesta
tuomitun silmin

Opinnäytetyö
Kansalaistoiminta ja nuorisotyö

Huhtikuu 2011

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Opinnäytetyön päivämäärä 5.4.2011	
Tekijä Outi Tolonen		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Kansalaistoiminta ja nuorisotyö	
Nimeke "\"No se et sais elämässään jotain aikaan\" Siviilielämään sitoutuminen rikoksesta tuomitun silmin			
Tiivistelmä <p>Vankien sitouttaminen yhteiskuntaan ei ole helppoa, varsinkaan näinä aikoina, jolloin määrärahat ovat tiukassa ja avun tarvitsijoita on paljon. Tällöin käy helposti niin, että ne, jotka eivät voi tai pysty puolustamaan omia oikeuksiaan, jäävät ilman tarvitsemaansa tukea. Mikäli yhteiskunnassa pystyttäisiin suunnitamaan määrärahoja juuri oikeisiin, vangin tai rikolliskierteessä elävän, rikoksetonta siviilielämää tukeviin tekijöihin, säästettäisiin pitkällä tähtäimellä yhteiskunnan varoja. Kun osataan kohdistaa resursseja oikeaan tukipalveluun, saadaan asiakkaalle suunnattua se hänen tarvitsemansa apu.</p> <p>Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia niitä voimaa antavia asioita ja toimia, jotka auttavat entistä tai tuomiotaan suorittavaa rikollista löytämään oman paikkansa yhteiskunnassa vankilajakson jälkeen. Halusin tutkimuksessani löytää niitä asioita, joilla voitaisiin vaikuttaa rikoksettoman elämän mahdollisuuksiin. Opinnäytetyöni tarkoitus on perustella vankien elinolojen perhe, läheiset ihmissuhteet, työllistyminen ja asumisolot tukemisen tärkeyttä yhteiskuntaan ja siviilielämään sitouttajana.</p> <p>Työni tarkoituksena on antaa näkökulmia siihen, mitä rikosseuraamuksen käyttäjät itse pitävät tärkeinä asioina omassa elämässään ja mitkä seikat heidän omasta mielestään ovat niitä voimaa antavia tekijöitä ja asioita, jotka auttavat heitä tulevaisuuden rakentamisessa.</p> <p>Tutkimukseni on fenomenologinen tutkimus, joka on toteutettu laadullisena teemahaastattelututkimuksena helmi-maaliskuussa 2011 eräässä suomalaisessa avovankilassa haastatteleamalla viittä vankeustuomiotaan suorittavaa miestä. Heidän haastattelunsa muodostavat tutkimukseni aineiston, jonka pohjaksi olen liittänyt aineistoa tukevan teorian tiedon.</p> <p>Vankien haastatteluista kävi ilmi, että erityisesti tärkeisiin ihmissuhteisiin, asumiseen ja työllistymiseen haluttiin panostaa. Nämä kaikki olivat niitä tekijöitä, joiden koettiin auttavan erityisen paljon siviilielämään sitoutumisessa. Nämä ovat myös yleisesti asioita, joita jokainen yhteiskunnan jäsen haluaa vaalia. Tärkeää onkin siis tukea ihmistä hänen halussaan rakentaa elämänsä palapeli oikeista arvoista taustastaan huolimatta.</p>			
Asiasanat (avainsanat) vankeus, rikollisuus, vankila, päihteet, työllistyminen, parisuhde, asuminen, ystävyys, rangaistusajan suunnitelma			
Sivumäärä 64+6	Kieli suomi	URN URN:NBN:fi:mamk-opinn2011A1744	
Huomautus (huomautukset liitteistä) Vankien teemahaastattelurunko sekä tutkimuslupa-anomukset liitteenä			
Ohjaavan opettajan nimi Helena Timonen		Opinnäytetyön toimeksiantaja Rikosseuraamuslaitos	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 5.4.2011
Author Outi Tolonen		Degree programme and option Civic Activities and Youth Work
Name of the bachelor's thesis "To a achieve something in my life" Committing to civilian life according to sentenced		
Abstract <p>Committing prisoners to society is not easy these times when getting allowances is hard and there are many people in need of help. It often happens that those who cannot defend their rights will be left without the support needed. If society could allocate allowances to enhancing the factors that support prisoners' crime-free civil life, society would save money in the long run. When you are able to direct resources to just the right support service, the customer can be provided with exactly the assistance he needs.</p> <p>The objective of this thesis is to study those empowering issues and measures that will help current or former prisoners to find their place in society after a period in prison. I wanted my research to find those things which might affect the crime-free life opportunities. This thesis set out to explore the importance of the support of the prisoners' living conditions, family, close relationships, employment and living environment, as they return to civil life.</p> <p>The object of my thesis is to provide views as to what criminal sanctions and other community care users themselves consider important things in their own lives and what factors they consider to have the empowering features and things that will help them build their future.</p> <p>This research is phenomenological and it was carried out qualitatively through theme interviews with five prisoners in a Finnish open prison in February-March 2011. Their interviews form the material of my research, which is based on relevant theoretical material supporting the data collected.</p> <p>The prisoners' interviews revealed the importance of human relations, housing and employment. Those are the factors which facilitate committing former prisoners to civilian life. They are all general things that every member of society wants to uphold. So it is important to support the people in their desire to build a well-balanced life, despite their background.</p>		
Subject headings, (keywords) criminality, prison, intoxicants, employment, relationship, habitation, friendship, prison term plan		
Pages 64+6	Language Finnish	URN URN:NBN:fi:mamk-opinn2011A1744
Remarks, notes on appendices Theme interview frames of the interviews with prisoners and research permit requests as an attachment		
Tutor Helena Timonen		Bachelor's thesis assigned by Criminal Sanctions Agency

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	1
3	TUTKIMUSMENETELMÄ	2
3.1	Haastattelututkimuksen suunnittelu ja analysointi	3
3.2	Haastattelututkimuksen toteutus	4
4	HAASTATELTAVAT	4
4.1	Teemu	6
4.2	Jarmo.....	6
4.3	Ville	7
4.4	Lauri.....	7
4.5	Jere.....	7
5	RIKOLLISUUS JA KRIMINALISOINTI.....	8
6	KOKONAISRIKOLLISUUS	10
7	FUNKTIONAALINEN RIKOLLISUUS ELI RIKOLLISUUDEN TEHTÄVÄT YHTEISKUNNAN KANNALTA	11
8	SOSIOLOGISIA KRIMINOLOGIAN TEORIOITA	12
8.1	Rikollisuus opittuna toimintona.....	12
8.2	Anomiateoria	14
8.3	Alakulttuurit.....	15
8.4	Kontrolliteoria.....	17
8.5	Leimautumisteoria	18
8.6	Konfliktiteorioiden eri muodot	20
9	VANKILA.....	21
9.1	Vankilan tehtävät	21
9.2	Vankeusrangaistuksen toimivuus	23
9.2.1	Vankeusrangaistuksen nykypäivää	23
9.2.2	Hoito-ohjelmien peruslähtökohdat.....	24
10	SUOMALAISIA RANGAISTUSVAIHTOEHTOJA	25
10.1	Vankeus	25
10.2	Ehdollinen vankeus.....	27

10.3	Yhdyskuntapalvelu	28
10.4	Valvottu koevapaus	28
10.5	Sakko	29
11	SOVITTELU	30
12	NUORTEN SEURAAMUSJÄRJESTELMÄ JA NUORISORANGAISTUS	31
13	VANKEUDESSA OLEVAN ELINOLOT	32
13.1	Päihteet	33
13.1.1	Elämä omissa käsissä	35
13.1.2	Päihdekuntoutus vankeudessa	36
13.2	Työllistyminen	38
13.2.1	Kouluttautuminen vankeudessa	38
13.2.2	Vankeudesta työelämään. Totta vai unelmaa?	39
13.3	Perhe ja parisuhde	41
13.3.1	Yhteydenpito läheisiin	41
13.3.2	Perheen merkitys	42
13.3.3	Aikuisiällä rakennettu suhde	44
13.4	Asuminen	45
13.4.1	Asunnottomuus	46
13.4.2	Oma koti kultan kallis	47
13.5	Ystävät	48
13.5.1	Menneisyyden haamut	50
13.5.2	Vankeudessa syntyneet ihmissuhteet	51
13.6	Rangaistusajan suunnitelma	52
13.7	Tahtomattaan leimattu	55
13.8	Yhteiskunnan pienet ongelmakohdat	56
14	JOHTOPÄÄTÖKSET	58
15	LOPPUSANAT	60
	LÄHTEET	63
	LIITTEET	
	1 Tutkimuslupa haastateltaville	
	2 Teemahaastattelurunko	
	3 Tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselle	

1 JOHDANTO

Olen kiinnostunut kriminologiasta sekä suomalaisesta rikosseuraamuksesta ja sen antamasta jälkihuollosta. Erityisen kiinnostunut olen selvittämään niitä voimaa antavia asioita ja toimia, jotka auttavat tuomiotaan suorittavaa rikollista löytämään oman paikkansa yhteiskunnassa vankilajakson jälkeen ja joilla voitaisiin saada rikolliskierre katkeamaan tai muuttamaan muotoaan lievemmäksi. Mitä enemmän olen asiaan syventynyt, olen huomannut, ettei asiasta juurikaan löydy sellaista tutkittua tietoa, joissa ”asiantuntijoina” toimisivat palveluiden käyttäjät, eli rikoksista tuomitut. Tästä syystä halusin tehdä opinnäytetyöni Rikosseuraamuslaitokselle, sillä se on suomessa organisaatio, joka huolehtii vankeudessa olevien tai tuomiotaan suorittavien elinoloista.

Työni koostuu kolmesta erilaisesta osasta, jotka yhdessä muodostavat työn monipuoliseksi kokonaisuudeksi, minkä avulla on helppoa lähteä tarkastelemaan asioiden syyseuraus suhteita. Ensimmäisessä osassa tuon esille rikollisuuden merkitystä yhteiskunnallisesti sekä erilaisia rikollisuuteen johtavia tekijöitä ja teorioita. Toisessa osassa paneudun vankeinhoitoon, sen historiaan ja tehtäviin suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi käsittelen lyhyesti suomalaisia rangaistusvaihtoehtoja. Viimeisenä osana käsitelen työni pääteemaa eli vankeudessa olevien elinoloja ja ajatuksia siviilielämään sitouttavista tekijöistä. Tässä osassa pääosassa ovat vangit ajatuksineen.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön tekeminen alkoi syksyllä 2010 aihepiiriin rajaamisella, ohjaajan kanssa keskustelemalla, haastateltavien hankinnalla sekä teoriapohjan tekemisellä. Päätin tehdä haastattelun teemahaastatteluna, jolloin haastateltaville jäi enemmän tilaa kertoa omia näkemyksiä ja ajatuksiaan ko. aiheista. Halusin kuulla millaisena rikoksesta tuomitut henkilöt näkivät oman asemansa yhteiskunnassa, millaisia tukitoimia he halusivat yhteiskuntaan uudelleensijoittumisessa ja miten he kokivat nykyisten tukitoimien auttavan heitä vapaudessa.

Marraskuussa asiat alkoivat edetä pikkuhiljaa eteenpäin, kun hain rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa ja ohjaava opettajani löysi työelämäyhteistyökumppanin eräästä suomalaisesta avovankilasta. Tästä samasta avovankilasta sain myös haastattelema-

ni henkilöt, joita ilman opinnäytetyötäni ei olisi ollut mahdollista toteuttaa. Tammi-kuussa rikosseuraamuslaitos myönsi minulle tarvittavat luvat ja helmikuussa pääsin haastattelemaan tutkimukseen lupautuneita henkilöitä.

Opinnäytetyön oletetaan olevan vaikea ja pitkä prosessi, jonka aikana tunteet heittelevät onnistumisen hetkistä epätoivon syövereihin. Teoriatietoa on paljon ja oikean tiedon löytäminen ja asioiden yhdistäminen toisiinsa on haasteellista ja aikaa vievää. Lupa-asioiden kohdalla asiat saattavat edetä hitaasti ja oikeiden henkilöiden tavoittaminen on haasteellista ja vaikeaa. Tämä saattaa turhauttaa, sillä ne ovat asioita, joihin ei pysty itse lainkaan vaikuttamaan. Odottavan aika on pitkä ja kun opinnäytetyön esittämispäivä lähenee lähenemistään, eikä ole vielä ainuttakaan haastattelua tehtynä, on tarpeen etsiä itsestä kaikki optimistiset ominaisuudet, jotta saa valettua itsensä onnistumisen olotilaan. Tämä kannattaa, sillä sen avulla on määräpäivään mennessä valmis ja pystyy jättämään työn eteenpäin.

3 TUTKIMUSMENETELMÄ

Työni tarkoituksena on antaa näkökulmia siihen, mitä rikosseuraamuksen ja muiden jälkihuoltopalveluiden käyttäjät itse pitävät tärkeinä asioina omassa elämässään ja mitkä seikat heidän omasta mielestään ovat niitä voimaa antavia tekijöitä ja asioita, jotka auttavat rikoksesta tuomittuja heidän tulevaisuuden rakentamisessaan.

Tutkimussuuntaukseni oli fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus, jolloin tutkin ensisijaisesti haastateltavien omia yksilöllisiä, subjektiivisia kokemuksia. Tämän vuoksi käytin tutkimusmenetelmänä teemahaastattelua.

Tutkimukseni oli laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista sen molemminpuolinen osallistuvuus sekä tutkijan, että tutkittavien henkilöiden osalta. Tutkijalla ei ole lukkoon lyötyjä ennakko-olettamuksia tutkimustuloksista ja hänen valitsemiensa tutkimuskohteiden laadullinen kriteeri tutkimusaineistoksi on tärkeämpää kuin tutkittavien määrä. (Eskola & Suoranta 1996, 12–14.)

Haastattelin teemahaastatteluilla viisi vankeuteen tuomittua 24–50-vuotiasta miestä henkilökohtaisesti avovankilan sisällä. Avovankilat ovat suljettuja vankiloita vapaam-

pia vankiloita, joihin pääsevät ne vangit, joiden uskotaan sopeutuvan vapaampaan ja siviilinomaisempaan ympäristöön (Richter 2002, 85).

Haastateltavat kertoivat itse omia kokemuksiaan, toiveitaan ja ajatuksiaan niistä seikoista, jotka auttavat heitä pysymään poissa rikollisuudesta. Ajallisesti käsittelin pääasiassa tapahtumia viimeisen viiden, kymmenen vuoden ajalta, mutta yhden haastattelun kanssa aikajakso ulottui paljon kauemmaksi. Haastattelun teemoina olivat *rikollisuuteen ajautumisen syyt, päihteiden käyttö, työllistyminen, perhe/parisuhde, asuminen, ystäväpiiri* sekä haastateltavien saamat ja käyttämät *tukipalvelut*.

Nämä teemat valitsin sen vuoksi, että ne kaikki ovat yleisesti niitä seikkoja, joilla on merkitystä ihmisten hyvinvoinnille. Se millaisena näet oman menneisyytesi ja ympäristösi, auttaa sinua hahmottamaan myös omia voimavaroja ja mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Jokainen teema on vahvasti sidoksissa toisiinsa. Esimerkiksi ilman pysyvää asuntoa ihminen ei voi hankkia itselleen työpaikkaa ja elämänpiiri ja ystävyys-suhteet rajoittuvat samanlaisessa elämäntilanteessa olevien keskuuteen. Kun osataan kohdistaa resursseja juuri oikeaan tukipalveluun, kuten esimerkiksi perhetyöhön, koulutukseen tai päihdehoitoon, saadaan asiakkaalle suunnattua juuri se hänen tarvitsemansa apu.

3.1 Haastattelututkimuksen suunnittelu ja analysointi

Hirsjärvi ja Hurme (1995, 13) puhuvat tietojenkeruumenetelmän perusteltavuudesta juuri omaan tutkimukseen sopivaksi. Itse suunnittelin haastattelut alusta alkaen niin, että ne antoivat mahdollisimman paljon tilaa haastateltavien omalle reflektoinnille. Tämän vuoksi päädyin kerronnalliseen teemahaastatteluun, jossa oma roolini oli lähinnä toimia keskustelujen avaajana antaen tilaa kertojan omille ajatuksille.

Hirsjärvi ym. (1995, 108) tuovat esille teemahaastatteluista saatujen aineistojen runsauden, joka heidän mukaansa ”heijastaa inhimillisen elämän rajatonta monivaiheisuutta”. Haastattelijan on tärkeää aloittaa analysointi mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen, jolloin aineisto on vielä tuoretta ja tutkijaa inspiroivaa. Itse tein haastattelut niin lyhyellä aikavälillä ja asiasta innostuneena, että haastattelujen litterointi eli puhtaaksi kirjoittaminen ja analysointi eli aineiston yhdistäminen teoriaan tapahtuivat ajanpuutteellisista syistä heti haastattelujen jälkeen.

Työni oli alkanut hyvissä ajoin teoriapohjan keräämisellä, mitä lähdin syventämään ja laajentamaan haastatteluista ilmenneillä asioilla. Tutkimuksessani korostuu vankilassa olevien omat ajatukset, jolloin tutkimukseni materiaali koostuu yksittäisten ihmisten mielipiteistä ja ajatuksista. Myös tutkimukseni otanta, viisi henkilöä, ei anna laajaa kuvaa vankien ajatuksista, vaan ainoastaan viitteitä siitä minkälaisia asioita vangit pitävät tärkeinä elämässään.

Työni haastattelujen lähtökohtana on kokemuksen tutkimus ja sen analysointi perustuu pitkälle Latvalan, Peltosen ja Saresman (2005, 13) ajatuksiin kvalitatiivisen ja narratiivisen tutkimuksen modernista ilmaisutavasta, jossa kirjoittamistapa on vastavirrasta ja totutusta poikkeavaa. Tämä ilmenee sillä, että tuon pitkin työtäni esille vankien ajatuksia omista lähtökohdista ja syy-seuraus suhteista aina menneisyydestä nykypäivään saakka. Tämä auttaa lukijaa hahmottamaan niitä syitä, mitkä ovat ajaneet haastateltavani lopulta vankeuteen.

3.2 Haastattelututkimuksen toteutus

Haastattelukertoja oli jokaisen henkilön kanssa yhdestä kahteen kertaan riippuen siitä, kuinka sain heiltä tutkimukseeni tarvitsemani tiedot. Haastattelin heitä nauhurin avulla ja tämän jälkeen litteroin. Jokainen haastateltava on työssäni anonymi henkilö, josta ilmenee ainoastaan hänen ikänsä, sukupuolensa sekä ajatukset haastatteluissa ilmenneistä asioista. Tutkimuksessani ei käy ilmi missä vankilassa henkilöt haastatteluhetkellä ovat, missä vankiloissa he ovat aiemmin tuomioitaan suorittaneet, haastateltavien kotikaupunkia tai muitakaan haastatteluissa esille tulleiden henkilöiden oikeita nimiä. Kaikilla haastateltavistani oli taustallaan enemmän kappaleessa kuusi käsiteltävää piilo- kuin ilmirikollisuutta.

4 HAASTATELTAVAT

Kaikki haastateltavat olivat hyvin yhteistyöhaluisia ja kertoivat avoimesti itsestään ja elämästään. Myös vaikeista asioista haluttiin kertoa. Minulle haastattelijana ei tullut missään vaiheessa oloa, että olisin joutunut väkisin tietojä haastateltavilta keräämään, vaikka erään haastateltavan kanssa jouduinkin alussa kysymyksiä avaamaan muita haastateltavia enemmän. Haastateltavien asenne minua kohtaan oli erilainen henkilös-

tä riippuen, mutta pääsääntöisesti he kaikki olivat avoimen kiinnostuneita minusta, tutkimuksestani ja sen sisällöstä. Haastateltavat tulivat hyvillä mielin paikalle, istahtivat minua vastapäätä, jonka jälkeen keskustelimme haastattelun sisällöistä ja muista siihen liittyvistä asioista.

Ensimmäiseltä kerralta jäi eräs haastateltava erityisesti mieleeni. Hän oli ottanut haastattelun alkuun hyvin vahvasti oman vankilaroolinsa. Tällöin hän katseli minua pöydän takaa alta kulmien ja hiukan ylimielisesti. Haastattelun alkuun hän antaa minulle liudan papereita, joista kävi ilmi haastateltavan rikoshistoria. Kun kysyin syytä, miksi hän halusi paperit minulle antaa, hän kertoi, että syytteitä on niin paljon, ettei hän kaikkia muista tai jaksa eritellä. Kun kerroin, ettei tarkoitus ole käydä rikoshistoriaa läpi kuin päällisin puolin, tai sen verran kun haastateltava itse haluaa, oli nuori mies pöydän takana hiukan hämmentynyt. Itse haastattelu alkoi omalla painollaan. Haastateltavan vastaukset olivat lyhyitä ja niistä huokui ylpeys tehdyistä teoista. Jotakin kuitenkin tapahtui melko pian haastattelun edetessä ja minulle tuli haastattelijana tunne, että olin saanut murretuksi haastateltavan roolimaskin ja alta paljastui se oikea haastateltava, nuori mieshenkilö, jolla oli taustallaan rankka menneisyys. Tällöin vastauksien pituus kasvoi, ryhti oikeni, hermostuneisuus hävisi eikä omilla teoilla enää kerskailutakaan. Seuraavalla kerralla kohdatessamme oli tapaamisemme luonne alusta alkaen aivan toisenlainen ja puhuimme vielä nauhurin sulkeutumisen jälkeen monista hänelle tärkeistä ja henkilökohtaisista asioista, joita hän ei halunnut minun tallentavan tai käyttävän työssäni.

Toisella kerralla haastattelujen päätyttyä ja nauhurin sulkeuduttua kerroin havainnoistani haastateltavalle. Hän ihmetteli kuinka tarkkanäköisesti olin osannut häntä lukea. Tämän jälkeen hän kiitti minua kahdesta asiasta. Ensimmäiseksi olin antanut hänelle niin paljon mietittävää edellisen kerran tapaamisen jälkeen, että hän oli pohtinut elämänsä ja käsiteltyjä asioista useampana hetkenä myös omassa huoneessaan. Toisena asiana hän halusi kiittää minua asenteestani kohdatessa haastateltavat sekä tavastani olla läsnä ja aidosti kiinnostunut siitä, mitä minulle kerrottiin. Olin haastattelijana ylpeä omasta itsestäni, sillä olin onnistunut murtamaan jään olemalla oma itseni. Toivonkin siis, että haastatteluhetkien avoimuus huokuisi myös työstäni ja saisin marginaaliväestön äänen kuuluville.

4.1 Teemu

Teemu on 25 -vuotias ensimmäistä vankeustuomiotaan suorittava reilun vuoden vanhan pojan isä. Hän on aloittanut rikoksien tekemisen 14 -vuotiaana näpistelemällä. Myöhemmin vuosina hän siirtyi yhä vakavampiin rikoksiin kuten autovarkauksiin, törkeisiin huumausainerikoksiin, petoksiin ja aseelliseen ryöstöön. Kaiken kaikkiaan hän toimi rikollisissa puuhissa yhteensä noin kahdeksan vuoden ajan. Saman ajan hänen elämäänsä kuuluivat huumausaineet; aluksi Subutex ja myöhemmin amfetamiini. Pääteetöntä elämää oli takana noin kaksi vuotta ja viimeisenä sysäyksenä päihteettömälle elämälle oli ollut joutuminen tutkintavankeuteen vuoden 2008 loppupuolella sekä puolison raskaus ja myöhemmin isäksi tuleminen.

Hänen tuomionsa pituus on 19 kuukautta, josta suoritettuna on jo suurin osa. Tuomio koostuu yhteensä 32 syytteestä, josta pääasiallisina syytteinä ovat huumausaine- ja törkeä huumausainerikos. Teemun puoliso suorittaa parhaillaan yhdyskuntapalvelusta omista rikkeistään.

4.2 Jarmo

Jarmo on ehtinyt 27 ikävuoteen mennessä kokemaan niin koulukodin, psykiatriset osastot kuin vankilaelämäkin. Peruskoulu on edelleenkin suorittamatta. Hänen rikollinen tiensä on alkanut alle kymmenenvuotiaana kaupanäpistyksillä. Myöhemmin mukaan on tullut omaisuusrikokset ja väkivaltainen käyttäytyminen. Rahan tavoittelu oli tullut elämän kiinnostukseksi keinoja kaihtamatta ja tällöin rikokset ovat muuttuneet ns. koko ajan pahemmaksi. Ensimmäiset tuomiot olivat olleet ehdollisia ja yhdyskuntapalvelua ja niiden jälkeen vuonna 2003 on alkanut vankilaelämä. Tällä hetkellä Jarmo suorittaa seitsemättä tuomiotaan. Suurimpana syynä vankilakierteen katkaisun mahdottomuuteen hän itse pitää omaa laitostumistaan.

Päihteiden käyttö; amfetamiini ja ekstaasi, on alkanut vuonna 2004 Jarmon ollessa 19 -vuotias. Ensimmäisen annoksensa hän varasti lähisukulaisilta. Huumeiden käyttöä hän rahoitti rikoksilla, mutta Jarmo oli kuitenkin sitä mieltä, että rikoksia olisi tapahtunut ilman päihteitäkin. Ekstaasi oli edelleenkin vahvasti mukana hänen elämässään, eikä hän uskonut, että pääsee siitä helposti tulevaisuudessa eroon, sillä hän oli omien

sanojensa mukaan ”perso sille.” Jarmo vapautuu kesän 2011 aikana.. Lapsia hänellä ei ole.

4.3 Ville

Ville on alle kolmekymmentä -vuotias kolmen lapsen isä, joka istuu ensimmäistä pitkää vankeustuomiotaan nuorena tehdyistä useista törkeistä pahoinpitelyistä. Vapautuminen koittaa muutaman vuoden kuluttua. Ennen tätä, nyt suoritettavaa tuomiota, hänellä oli taustallaan yksi murren yritys sekä törkeä rattijuopumus, joista oli saanut rangaistuksiksi ehdollisen tuomion ja yhdyskuntapalvelua. Kaikki rikokset, joita hän on elämässään tehnyt, ovat tapahtuneet omien sanojensa mukaan täysi-ikäisenä, yksin ja omaa ajattelemattomuuttaan. Vilellä ei ole ongelmallista päihdetaustaa, mutta kaikki rikokset hän on tehnyt alkoholin vaikutuksen alaisena.

4.4 Lauri

Lauri on 50 -vuotias, toista tuomiotaan suorittava elinkautisvanki. Hänellä oli omien sanojensa mukaan taustallaan ennen hengen vaatinutta rikosta katutappeluita, rähinöintiä sekä useita rattijuopumuksia. Päihteiden käyttö ulottui ainoastaan alkoholin käyttöön. Vankeustuomioiden välissä hän ehti elää seitsemän kuukautta siviilissä. Nyt suoritettavan tuomion aikana hän on tavannut nykyisen vaimonsa, joka suorittaa omaa tuomiotaan toisessa vankilassa.

4.5 Jere

Jeren rikoshistoria on alkanut noin 12 -vuotiaana. Ensimmäiset rikoskokeilut olivat luvattomia autoilla ajoja ja myöhemmin teini-iässä rikokset pieniä varkauksia. Sen jälkeen rikosten muoto muuttui väkivaltarikoksiksi; pahoinpitelyiksi ja ampumaserikoksiksi. Mukana oli paljon tekoja, joista hän ei ollut koskaan saanut tuomioita, mutta näistä väkivaltarikoksista hän oli saanut tuomioita niin yhdyskuntapalvelun kuin vankeudenkin muodossa. Vankeudet ovat Jeren omien sanojen mukaan olleet ”talveksi kiinni, kesäksi pois” -tuomioita. Nykyisen tuomion Jere oli melkein jo suorittanut ja hän vapautui huhtikuussa 2011. Koulutustaustana oli muutaman vuoden suoritettu ammattikoulu, jonka Jere aikoi saattaa loppuun ensi syksystä alkaen siviilissä.

Päihteetöntä elämää oli ollut taustalla jo vuoden verran, mutta päihdehistoriaan kuuluu alkoholin, hasiksen ja amfetamiinin käyttö useamman vuoden ajalta, sekä alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttö. Päihteiden käyttö on alkanut 13–14 -vuotiaana päätä sekoittavalla lääkkeiden käytöllä, mikä muuttui 15 -vuotiaana lääkkeiden ja alkoholin sekakäytöksi ja pilven poltteluksi. Vuotta myöhemmin Jere kokeili ensimmäistä kertaa amfetamiinia, mutta tällöin kokeilu ei johtanut vakituisempaan käyttöön. Muutaman vuoden hän omien sanojensa mukaan ”pörräsi vaan alkoholin ja pillereiden voimin ja silloin tällöin poltteli vaan savuja.” Täysi-ikäisenä amfetamiini tuli takaisin mukaan kuvioihin ja sen käyttöä hän jatkoi noin viiden vuoden ajan. Tällöin hän teki päätöksen huumeiden käytön lopettamisesta yhdessä ystävänsä kanssa.

Omaa luonnettaan Jere kuvasi äkkipikaiseksi. Tämän vuoksi hän oli päättänyt lopettaa myös kaikenlaisen alkoholin käytön ja päihteetöntä elämää oli takana jo usean kuukauden ajalta. Omaa motivaatiota vahvistaakseen hän kävi vielä ennen siviiliin pääsyä vankilan päihdekurssin.

Jere on 26 -vuotias ja hänen perheeseen kuuluu entisestä suhteesta syntynyt kuusivuotias poika, kihlattu sekä paljon lemmikkieläimiä. Poika asuu äitinsä kanssa samassa kaupungissa kuin Jere, mutta lapsen äidin kanssa Jerellä ei ole kovinkaan lämpimät välit, mikä heijastuu Jeren ja lapsen tapaamiskertoihin ja tapaamisten laatuun. Jere haluaisi olla enemmän läsnä lapsensa elämässä, sillä hän pitää itseään hyvänä, läsnä olevana ja keskustelutaitoisena isänä. Tämä onnistuu hänen mukaansa lähestymällä poikaa pienin askelin lapsen omilla ehdoilla.

5 RIKOLLISUUS JA KRIMINALISOINTI

Yleisesti ajateltuna jokainen suomalaisessa yhteiskunnassa elävä osaa nimetä sanan rikos, mutta rikollisuus on terminä vaikeammin käsiteltävä. Selkeimmin rikollisuutta voikin määritellä laista lähtevästä ajattelumallista, jolloin sana rikollisuus jää edelleen avoimeksi, mutta sille löytyy kaikkia yhteiskunnassa eläviä yhdistävä ja yhdenmukaistava tekijä.

Tästä samasta lähtökohdasta rikollisuutta käsittelee myös Matti Laine (2007, 31). Rikollisuuden määrittelee kaikkia yhdenmukaistava rikoslaki. *Legaalisen ajattelutavan*

eli rikoslaista lähtevän ajattelutavan mukaan henkilön toimiessa rikoslain vastaisesti, hän tekee rikoksen, josta hänen kuului saada rangaistus. Rikoslaki on muuttuva laki ja se on koko ajan sidoksissa yhteiskunnassa vallitsevaan tilanteeseen. Siitä poistetaan eli dekriminalisoidaan ja siihen lisätään eli kriminalisoidaan tekoja.

Jokaisessa yhteiskunnassa rikollisuuden rajat ovat määritelty eri tavoin. Suomessa eduskunta laista päättävänä elimenä päättää mikä on rikollista ja mikä laillista ja päättäen näin samalla tekojen ”vakavuusluokituksen”. Yhteiskunta arvioi teon vakavuuden suoraan rikoslaillisesti. Mitä vakavammasta rikoksesta on kyse, sen vakavamman tuomion tekijä teostaan saa. (Laine 2007.)

Laine (2007, 33–34) tuo esille kriminalisoinnin molemmat puolet. Se **vähentää toivottua käytöstä** ja muuttaa pitkällä aikavälillä ihmisten asennetta kriminalisoitua asiaa kohtaan, mutta samalla siinä on haittavaikutuksia. Jonkin asian kriminalisointi **heijastaa helposti uusia kriminalisoinnista johtuvia lieveilmiöitä**. Tällöin asiat, jotka oikeasti olisivat haitallisia muita ihmisiä kohtaan, kriminalisoitaisiin. Tästä näkökulmasta itsensä vahingoittaminen ei olisi kriminalisoitava teko ja sitä ei siis tulisi tuomita rikollisena toimintana.

Norval Morris ja Gordon Hawkins esittivät 1960 – luvulla ajatuksia yhteiskunnan ylikriminalisoinnista ja sen vaikutuksista ihmisiin. Heidän mukaansa ylikriminalisoinnilla on rikollisuutta lisäävä vaikutus, jolloin asian muuttaminen rikolliseksi lisää toisen tyyppistä rikollisuutta. Kun esimerkiksi joistakin palveluista tai asioista tehdään rikollisia, niiden tarjoamisesta tulee kannattavaa, sillä hinnoittelun päättää palvelun tarjoaja eikä kilpailua ole. Kriminalisoidun tuotteen korkea hinta aiheuttaa sen, että ihmisten on toimittava rikollisesti rahoittaakseen tuotteen hankinnan. Tämä kaikki johtaa yhä laajenevampaan rikolliseen toimintaan, sillä kuten tavallista yritystoimintaa harjoittava, myös rikollinen ”yrittäjä” haluaa laajentaa toimintaansa ja näin ollen rikollisuus lisääntyy.

Ylikriminalisoinnilla on myös Morrisin ja Hawkinin mukaan poliisia työllistävä vaikutus. Poliisien resursseja joudutaan automaattisesti käyttämään ns. vähäpätöisimpien rikosten ratkaisemiseen, jolloin vakavammat rikokset kärsivät resurssipulasta. Morris ja Hawkin olivatkin sitä mieltä, että on olemassa paljon sellaisia käyttäytymismuotoja,

joita voitaisiin dekriminialisoida. Tällöin vähennettäisiin paljon muuta ylikriminalisointumisesta aiheutuvaa rikollisuutta. (Laine 2007.)

6 KOKONAISRIKOLLISUUS

Kokonaisrikollisuus eli *faktinen rikollisuus* muodostuu sekä ilmi- eli näkyvästä, poliisin tietoon tulevasta rikollisuudesta sekä piilorikollisuudesta. **Ilmirikollisuutta** ovat havaitut rikokset, poliisin tietoon tulleet rikokset sekä poliisin rikoksina rekisteröimät tapaukset eli tilastoitu rikollisuus. **Piilorikollisuutta** voidaan ajatella olevan havaitsematta jäänyt rikollisuus, poliisille ilmoittamatta jääneet tapaukset sekä ei-rikoksina rekisteröidyt tapaukset. Yleensä piilorikollisuutta on paljon enemmän kuin ilmirikollisuutta. Pinnan alla on paljon rikoslaillisesti kiellettyä toimintaa, jotka eivät koskaan, joko tekojen vähäpätöisyyden- tai muiden syiden vuoksi, tule esille. Yhteiskunnan asettamia normeja rikotaan päivittäin ja piilorikollisuudesta puhuttaessa voidaan sen ajatella olevan osaksi jokapäiväistä toimintaa, jota ei edes ajatella rikollisuudeksi, kuten esim. polkupyörällä ajo ilman valoja. (Laine 2007, 44; Laitinen & Aromaa 2005, 204–205; Lappi-Seppälä 2006, 90.) Toki piilorikollisuudeksi jää myös paljon vakavia rikkeitä, jotka eivät tule koskaan virkavallan tietoisuuteen, kuten Salmen (2008, 59–60) esille tuoma rattijuopumus, jonka piiloon jäävä osuus oli vuoden 2006 kyselyaineistossa 93 %. Keskimäärin piilorikollisuuden osuus on teosta riippuen 70–99 %. (Salmi 2008.)

Piilorikollisuuden ilmituloa on kartoitettu Lappi-Seppälän ja Niemen (2009, 4-5) mukaan valtakunnallisilla uhritutkimuksilla, tutkimuksilla nuorten itse ilmoittamista rikoksista sekä nuorisoriikollisuuskyselyllä. Nämä tutkimukset ovat lähinnä kohdanneet piilorikollisuutta uhrien ja nuorten näkökulmasta ja piilorikollisuuden tutkimuskenttää tulisikin entisestään laajentaa koskemaan yhä suurempaa yhteiskuntaluokkaa, jotta saadaan kartoitettua myös muita rikoslajeja ja – tekijäryhmiä. (Lappi-Seppälä & Niemi 2009.)

Ilmirikollisuuden määrä vaihtelee eri rikoslajeissa. Esimerkiksi henkirikoksiksi; murha, tappo, surmat, luokiteltavien tekojen esille tulevan rikollisuuden määrä on lähes 100 % kun taas pahoinpitelyrikoksissa määrä on paljon pienempi. (Laine 2007, 44–45.) Lappi-Seppälä ym. (2009, 315–317) tuovat esille haastattelutiedot vuosilta 1980–

2006. Niiden mukaan väkivallan osalta ilmoitusalttius on nelinkertaistunut vuodesta 1980 ja omaisuusrikosten osalta määrä on kaksinkertaistunut. Lisääntynyttä ilmoitusalttiutta on selvitetty osaksi väestön vanhenemisella, vaikkakin nuoret ilmoittavat nykyään kokemiaan väkivaltarikoksia helpommin kuin 80-luvulla. Ilmoitusalttiutta on selvitetty myös vakuutusuojan paranemisella, ilmoituksen jättämisen helppoudella sekä luottamuksella poliisin kykyihin ratkoa rikokset. (Lappi-Seppälä ym. 2009.)

Janne Kivivuori ja Venla Salmi (2005, 50–52) ovat tuoneet esille vuosien 1996–2004 nuorisokyselyt. Sen mukaan piilorikollisuudeksi jäänyt nuorten rikoskäyttäytyminen on vähentynyt. Tämän uskotaan johtuvan nuorten lainkuuliaisemmasta käyttäytymisestä sekä poliisin tehostuneesta kontrollista nuoria kohtaan. Poliisien tietoisuuteen tulee enenevissä määrin nuorten osallisuus rikoksiin ja samalla rikoksista pidätettävien määrä on lisääntynyt. (Kivivuori & Salmi 2005.) Lappi-Seppälän (2006, 91) mukaan vuosittain noin 800 000 ilmoitetusta rikoksesta noin 600 000 selvitetään (Lappi-Seppälä 2006).

7 FUNKTIONAALINEN RIKOLLISUUS ELI RIKOLLISUUDEN TEHTÄVÄT YHTEISKUNNAN KANNALTA

Tämä ajattelumalli on käynnistynyt Emile Durkheimin ajatuksista vuonna 1895, jolloin hän toi esille, että yhteiskunta tarvitsee rikollisuutta ilmentääkseen sen terveyttä. Niin kauan kun tarvitsemme normeja, tarvitsemme myös henkilöitä rikkomaan niitä. Rikoksella on merkitys moraalien kasvattajana sekä oikean ja väärän osoittajana. Noin 70 vuotta myöhemmin vuonna 1966 Albert K. Cohen määritteli Durkheimin ajatuksiin perustuen eri tapoja, joissa poikkeavuudesta ja rikollisuudesta on hyötyä yhteiskunnalle. Hänen mukaansa ne auttavat muun muassa *selventämään sääntöjä, määrittelemään normaalikäyttäytymisen ja toimivat varoitusmerkkinä* yhteiskunnan tilasta. Samalla ne *yhdistävät ryhmiä* toimimaan tällaista toimintaa vastaan.

Muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1969 suomalainen Patrik Törnudd määritteli rikollisuuden tehtäviksi *yleisen integraation, normi- ja arvokohtaisen integraation* sekä *innovaation*. Yleinen integraatio toimii ihmisten yhdistäjänä, normi- ja arvokohtainen integraatio taas opettavat käytännön ja ympäristön kautta ihmisille sen mikä on oikein ja mikä väärin. Normit muodostuvat sen kautta miten me ne rajaamme. Ilman

rajojen rikkomista, ei voi tietää missä raja kulkee. Rikolliset toimivat yhteiskunnan ”sijaiskärsijöinä” toimimalla rikollisesti ja selventämällä näin sallitun ja laittoman rajaa. Innovaatiossa on kyse siitä, että eilisen rikos saattaa huomenna olla uuden edelläkävijä. Tämä rikollisuuden merkityksen muoto on toiminut lähinnä seksuaalisuuteen liittyvässä rikollisuudessa. (Laine 1991, 51–55.)

8 SOSIOLOGISIA KRIMINOLOGIAN TEORIOITA

Rikollisuus on yhteiskunta- ja aikakaussidonnaista. Sitä syntyy koko ajan kaikissa yhteiskuntaluokissa, kaikkialla maailmassa. Lait, asetukset, yleiset normit ja hyväksyttävät teot muuttuvat sukupolvien saatossa. Esimerkiksi nyt vuonna 2011 yleisesti rikollisena pidettävä avioliitossa tapahtuva raiskaus on kriminalisoitu vasta vuonna 1994. Siihen asti se oli lain mukaan oikein, vaikka olisimmekin olleet moraalisesti eri mieltä. Samaan aikaan ajatukset siitä mikä ihmisen ajaa toimimaan rikollisesti on ajan henkeen mukautuva. Tämän ovat tuoneet esille myös Ahti Laitinen ja Kauko Aromaa (2005, 14–17), jotka käsittelevät Anttilan ja Törnuddin (1983) pohdintoja siitä, kuinka rikollisuutta ja rikosta ei voi todeta tai määritellä yhdellä oikealla tapaa, sillä se muuttuu aikakausten kuluessa ja yhteiskunnan muutoksissa. Seuraavissa kappaleissa käsitelen yleisimpiä teorioita rikollisuuden syntyyn johtavista tekijöistä.

8.1 Rikollisuus opittuna toimintona

Laitinen ym. (2005, 55) tuovat esille tämän teorian oppi-isänä ranskalaisen teoreetikon Gabriel Tarden (1843–1904) ja hänen ajatusmaailmansa. Se pureutuu siihen, että rikollinen käyttäytyminen ja -toiminta ovat muilta rikollisilta *vuorovaikutussuhteiden avulla opittu tapa*. Nämä opit ovat sekä tiedollisia että taidollisia ja perustuvat tuttavalliseen vuorovaikutukseen ”oppipoikien” ja ”konkareiden” välillä. Näin rikollisen moraalikasvu suuntautuu sen mukaan, millaisen opin hän saa. Laitinen ym. (2005, 55–56) sekä Lappi-Seppälä (2006, 21–22) ovat sitä mieltä, että tunnetuin tämän teorian esittäjä on Edwin Sutherlandin (1883 – 1950), jonka toimesta teoria mukautui 1930 -luvulla *differentiaalisen assosiaation* teoriaksi.

Salmi (2004, 34–35) tuo esille Edwin Sutherlandin saaneen teoriansa lopulliseen muotoon vuonna 1947, jolloin hän jakoi teoriansa yhdeksään periaatteeseen: Rikoskäyttäy-

tyminen on opittua, se opitaan vuorovaikutussuhteissa ja tämä oppiminen tapahtuu pienryhmissä. Oppiminen pitää sisällään yksinkertaisia ja monimutkaisempia rikoksen tekemisen tekniikoita sekä tietyllä tapaa suuntautuvia asenteita, motiiveja ja pyrkimyksiä. Nämä motiivit ja pyrkimykset opitaan määrittelemällä ne joko hyväksyttäväiksi tai ei-hyväksyttäväiksi toimiksi. Henkilö syyllistyy rikoksiin, kun lakien rikkomista tukevat määritelmät ovat voimakkaampia kuin lain noudattamista tukevat määritelmät. Nämä toimet voivat vaihdella esiintymistiheydeltään, kestoaltaan, ensisijaisuudeltaan ja intensiivisyydeltään. Se prosessi, jossa rikollinen käyttäytyminen opitaan, on samanlainen kuin mikä tahansa oppimiseen liittyvä tapahtuma ja vaikka rikollinen käyttäytyminen on yleisten tarpeiden ja arvojen ilmausta, ei sitä voida selittää niillä, sillä ei-rikollinen toiminta on myös samojen tarpeiden ja arvojen ilmaisua. (Salmi 2004.)

Tämä Sutherlandin teoria pohjautui Tarden aiemmin esittämään teoriaan, mutta siitä jätettiin kaikki biologiset ja psykologiset vaikuttavuudet pois, jolloin vahvistettiin sitä, että rikollisuus on normaali, loogisesti etenevä, opittu käyttäytymismalli, johon kuuluu kaikki samat säännönmukaisuudet kuin muuhunkin oppimiseen. Henkilö ajautuu rikolliseksi, kun hän haluaa olla lain ”yläpuolella” ja toimia lainvastaisesti.

Tämä on tyypillinen sosiologinen teoria, sillä se perustuu vuorovaikutuksen ja sosiaalisten suhteiden merkitykseen ennemmin kuin yksilöstä itsestään lähtevään ajatusmaailmaan. Kaikkia ihmisiä pidetään samanlaisilla ominaisuuksilla varusteltuina, mutta niitä pidetään ryhmäarvojen mukaan joko hyväksytyinä tai hyväksymättöminä. Samat opitut käyttäytymismallit ovat rikollisten ”käsissä” huonompia kuin tavallisen kansalaisen ominaisuuksina.

Tätä Sutherlandin teoriaa kehittivät Yhdysvaltalaiset Sykes ja Matza, jotka totesivat rikollisten olevan samanlaisia kuin tavallinen kansa, jolloin he myös potevat vääristä teoistaan huonoa omatuntoa. Rikolliset vaan ajautuvat pitkän prosessin jälkeen sellaiseen maailmaan, jossa heidän tekonsa saavat omasta mielestään oikeutettuja tapoja eli *neutraisointitekniikoita*. Näiden tekniikoiden avulla omat teot ja niistä seuraava syyllisyys ikään kuin neutraloidaan ja pyyhitään pois. Näitä tekniikoita on viisi erilaista. Näistä ensimmäinen on **vastuun kieltäminen** eli itsensä nähdään ikään kuin olosuhteiden viattomana uhrina. **Vahingon kieltämisessä** rikollinen saattaa kuvitella, ettei hänen toimintansa aiheuta todellista vaaraa ja **uhrin kieltämisessä** oma osuus rikoksessa nähdään ikään kuin hyvän tekijänä ja uhrin osuus väärin tekijänä. Neljännessä

tekniikassa **tuomitaan tuomitsijat**, jolloin kiinniottajat saatetaan nähdä tekopyhinä ja eräänlaisina rikollisina. Viimeisessä neutralisointitekniikassa vedotaan **korkeampiin velvollisuuksiin**, jolloin rikolliset näkevät itsensä ristiriidassa lain ja muiden velvollisuuksien kanssa. Tällöin teot neutralisoidaan yleisen hyvän ja perheen etujen nähden.

Tästä hyvänä esimerkkinä on Teemun ajatus siitä kuinka hän neutralisoi nuorempana omia tekojaan, oikeutuksella varastaa velanperinnäksi.

”Et se ehdonalanenkin mikä on aikasemmin tullu tosta asunomurrosta, ni mun mielestä mulla oli oikeus siihe, ku mulle oltii velkaa, ni mä sain mennä sinne asuntoon ja viedä ne tavarat sieltä. Et en mä tiedä, mut toisaalta mun mielestä siinä oli jotaa hienooki.” (Teemu)

Tätä rikollisuutta opittuna toimintana -teoriaa on yleisesti arvosteltu sen yleistävän tyylin vuoksi. Siinä ei kiinnitetä huomiota yksilöiden ominaista tapaa reagoida samoihin sosiaalisiin asioihin erilaisilla tavoilla. (Iivari 1996, 30; Laitinen ym. 2005, 55–60.)

8.2 Anomiateoria

Laitisen ym. (2005, 60–62), Laineen (1991, 59–60) sekä Lappi-Seppälän (2006, 22–23) mukaan tämä sosiologinen ajatusmalli syntyi Émile Durkheimin (1858 – 1917) tutkiessa itsemurhia. Tällöin hän käytti eräästä itsemurhatyypistä termiä anominen itsemurha. Sanana *anomia* merkitsee normittomuutta, jolloin yhteisössä ei pystytä luomaan sääntöjä tilanteisiin, jossa niitä tarvitaan. Tällöin tavoitteet ja keinot ovat ristiriidassa keskenään. Durkheim totesi, että ne ihmisen tarpeet, jotka eivät ole fysiologisia, ovat rajattomia, mutta kulttuurin rajoittamia. Rajat muodostuvat siis ainoastaan kulttuurin asettamista rajoituksista. Ihmisen sisäistäessä nämä rajat, hän toimii automaattisesti niiden puitteissa. Kun tapahtuu tilanne, ettei henkilö pysty sopeutumaan yhteiskunnan ja lain asettamiin rajoihin, hän etsii uusia keinoja tyydyttää entisiä tarpeitaan, ja näin hän siirtyy anomiseen tilaan.

Tätä anomiateoriaa kehitti myöhemmin Robert K. Merton (1910 – 2003), jonka ajatusmalli erosi Durkheimin mallista sen nähden, että hänen mukaansa kulttuuri lisäsi ihmisessä muita kuin fysiologisia tarpeita, eikä suinkaan rajoittanut niitä. Tämä ajatus

sai alkunsa laman jälkeisen yhdysvaltojen sisäisestä ristiriidasta, jolloin varallisuuden tavoittelu oli tärkeämpää kuin keinot, joilla ne saavutettiin. Teorian mukaan rikollisuuden synty selitetään olosuhteiden muutoksella, jolloin henkilö joko vieraantuu tai joutuu niin suurten ristikkäispaineiden alle, että hän ajautuu toimimaan rikollisesti. Tällöin ”normittomat” ja poikkeavat henkilöt ajautuvat yhteen ja kehittävät omat elämäntapansa ja norminsa. (Laitinen ym. 2005; Lappi-Seppälä 2006; Laine 1991.)

Yksilöllä on Mertonin mukaan viisi tapaa suhtautua yhteiskunnan tarjoamiin päämääriin ja keinoihin. Hän voi joko hyväksyä päämäärät ja keinot ja sopeutua niihin tai hän voi hyväksyä päämäärät, mutta ei keinoja. Tällöin hän voi ottaa käyttöönsä myös laittomia keinoja. Kolmantena vaihtoehtona on tyytyä saavutettuun asemaan ja pitäytyä yhteiskunnan asettamissa rajoissa. Viimeisinä vaihtoehtoina Merton esitti yksilön luopuvan sekä päämääristä että keinoista tai nousevan kapinaan, jolloin yksilö riitauttaa sekä päämäärät että keinot. (Iivari, 1996, 22; Lappi-Seppälä 2006, 23; Laine 1991,60.)

8.3 Alakulttuurit

Laitinen ym. (2005, 62) puhuvat anomiateoriassa käsitellyn yhteenajautumisen seurauksena syntyneen henkilöiden välillä heitä yhdistävä *alakulttuurin*. Tämä käsite tuli kriminologiaan 1950 – luvulla, kun haluttiin saada selitys henkilöiden rikolliselle ja yhteiskunnan normaalista poikkeaville toiminnoille. Lappi-Seppälä (2006, 23–24) puhuu tästä samasta asiasta *osakulttuuriteorian* ja *jengirikollisuutena*.

Laurin kertomus nuoruuden ”villeistä vuosista”, onkin tyypillinen esimerkki alakulttuuriin ajautumisesta.

”Katutappelut, rähinät ja riitelyt kouluajoilta. Näyttämistä, paikan hakemista ja porukkaan kuulumista. Niistä katurähinöistä se lähtee, et vedettiin turpaan ihan tosisaan. Mitä isompaa karjua sitä saatiin, sitä kovempaa nimee tuli. Kait se vähä egoo kasvatti ku sai ison karjun katuun. Munaa kasvatti.” (Lauri)

Alakulttuuria kohdataan kaikissa yhteiskunnan lain rajoissa toimivien keskuudessa, mutta erityisesti se on noussut tutkittaessa nuoriso- ja väkivaltarikollisuutta. Nuorisorikollisuudessa on teoriaa selitetty sillä, että ryhmään kuuluminen antaa turvallisuuden tunnetta ja sekä mahdollisuuden päästä muutoin hankalalta tuntuviin päämääriin. Se

antaa nuorelle mahdollisuuden päteä vertaistensa silmissä ja saada kaipaamaansa arvostusta alueilta, joita valtakulttuuri kieltää. Se auttaa oman identiteetin ylläpitämisessä sellaisissa tilanteissa, joissa yksilö saattaisi joutua vielä suurempiin ongelmiin. Yksilö tarvitsee arvonantoa ja aseman, ja rikokset eivät välttämättä ole rationaalisia, vaan turhautuneita ratkaisuja, joilla saavutetaan viiteryhmän hyväksyntä. (Laitinen ym. 2005, 62–64; Lappi-Seppälä 2006, 23–24, Laine 1991, 70; Timonen 2009; 96.) Samoja ajatuksia oli havaittavissa myös erään haastateltavani kertoessa omista rikollisuuteen johtavista tekijöistä, joissa vahvana elementtinä oli toiminut ryhmän antama esimerkki.

”Niin miks mä oon tehny rikoksia? Noo ehkä siit on saanu jotain jännitystä. Se et siit saa jännityksen tunteen. Mut kyl se enimmäkseen on sitä, et ei oo muuta tekemistä silloin. Et en mä tiedä mist se on opittu, mutta ne on vaan kaks asiaa, et kun vedetään aineita, ni sit tehdään rikoksia. Se on se porukka semmonen et.” (Teemu)

Väkivaltarikollisuudessa teoriaan on liitetty väkivaltaisen alakulttuurin teoria, jolloin siinä ajatellaan olevan väkivaltaisuuteen sallivia ja kehottavia muotoja ja säännönmukaisuuksia. Tällöin henkilöt toimivat oman alakulttuurinsa normien mukaisesti oikein. (Laitinen ym. 2005, 62–64; Lappi-Seppälä 2006, 23–24, Laine 1991, 70; Timonen 2009; 96.) Tällaista ryhmän sisältä kumpuavaa väkivaltaisuutta ilmeni myös Jeren nuoruusvuosien tarinassa.

”En viihtyny oikein kotona, et vietin enemmän aikaa muualla asuen ja pyörien. Välillä joutu miettiä, et mis nukkuu yöt, et rappukäytävissä, autoissa, kavereilla, milloin missäkin. Sitä kautta sitten, et ne kaveritkin oli vähä sellasii, millasii nyt olivatkaan. Niitten kanssa tuli sit jaettua kokemuksia...Eihän ne hyvältä jälkikäteen tuntunu (=rikolliset teot), sitte sitä paatuu jonkin verran. Mulla ehkä eniten ton väkivallan suhteen. Että mulla se ei tunnu enää niin pahalta, jos kolautat jotaa. Ei sitä oikee mieti, tai kiinnosta, et tuleeko seurauksii. Et jos joku tulee jotaa lässyttää,, ni kolauttaa sitäkii.” (Jere)

Laine (1991, 69–74) sekä Iivari (1996, 24) tuovat esille jengitutkimuksen keskeisen hahmon amerikkalaisen Albert K. Cohen. Hän toi vuonna 1955 esille sen, että nuorisorikollisuuden alakulttuurit ovat työväen ja keskiluokan välisen ristiriidan tulos. Kun nuoret huomaavat kuuluvansa sellaiseen paikkaan, jossa heitä ja heidän tekojansa ar-

vioidaan keskiluokkaisesti, he muodostavat oman alakulttuurinsa, joka toimii usein vahingonhaluisesti, lyhytjännitteisesti ja negatiivisesti. Tämä teoria selitti lähinnä nuorten hyötyä tavoittelematonta rikollisuutta, esim. vandalismia.

8.4 Kontrolliteoria

Sekä Laitinen ym. (2005, 64–65), Lappi-Seppälä (2006, 24–25), Laine (1991, 63) että Salmi (2004, 40) ovat sitä mieltä, että *kontrolliteoria* on tuonut uuden ajattelumallin sosiologiseen ajattelutapaan rikollisuudesta. Sen mukaan kaikki ihmiset ovat potentiaalisia rikollisia heidän antisosiaalisuutensa vuoksi ja tällöin heillä on myös taipumus toimia oikein tai väärin. Se ei kysy miksi jokin ihminen tekee rikoksia vaan sen miksi ihminen ei ajaudu rikollisuuteen. Rikollisuuteen ajautuvat teorian mukaan helpommin ne henkilöt, joilla ei ole oikeiden kontrollia harjoittavien sosiaalisten yhteisöjen tai ihmissuhteiden, kuten perheen, koulun, työpaikan tai naapuruston tukea. Kun henkilö kiintyy kontrollia rajoittaviin henkilöihin, hän alkaa itsekin kiintyä yhteiskunnan normeihin. Henkilön kiintyessä rikollisuutta harjoittavaan yhteisöön, hän kiinnostuu lainvastaisesta toiminnasta ja hyväksyy yhteiskunnan vastaisen arvomaailman. (Laitinen ym. 2005; Lappi-Seppälä 2006; Laine 1991; Salmi 2004.)

Reissin (1951) näkemyksen mukaan heikon itsetunnon omaavat henkilöt, ja etenkin nuoret, ajautuvat rikollisuuteen muita helpommin, sillä heiltä puuttuu tarvittava henkilökohtainen kontrolli. F. Ivan Nye on esittänyt vuonna 1958 kontrolliteorian monipuolisemmin neljän erilaisen yhteiskuntaa yhdenmukaistavan kontrollimuodon avulla. **Suora palkintoihin ja rangaistuksiin perustuva kontrolli** lisää yhteiskunnan normien noudattamista. **Epäsuora kontrolli** ilmenee ihmisen kiintyessä ”normaaleihin” ihmisiin ja **sisäisessä kontrollissa** ihminen itse tiedostaa oikean ja väärän ajattelumallin. **Sallitun ja rikollisen toiminnan tilaisuuksien kontrollissa** toiminta pohjautuu tilanteiden mahdollisuuksiin. (Laitinen ym. 2005, 65.)

Laitinen ym. (2005, 65–66), Lappi-Seppälä (2006, 24–25) sekä Salmi (2004, 39–41) tuovat esille Travis Hirschin merkityksestä kontrolliteorian tunnetuimman tulkinnan esittäjänä. Hirsch on esittänyt vuonna 1969 kontrolliteoriasta tulkinnan, jonka mukaan jokaisella on silloin tällöin halu toimia rikollisesti, mutta kiintyminen lainkuuliaisiin henkilöihin ja valveutunut ote yhteiskunnasta pitää ihmiset ”kaidalla polulla”. Tärkein kysymys ei olisikaan miksi teemme rikoksia, vaan se miksi emme tee? Tähän vastauk-

sena Hirsch pitää ihmisiä pidättäviä asioita *sosiaalisina siteinä*. Ne kaikki kuuluvat Nyen esittämään epäsuoran kontrollin piiriin. Se korostaa lähikontrollin eli ihmissuhteiden ja arkielämän vaikuttavuutta elämässä. (Laitinen ym. 2005; Lappi-Seppälä 2006, Salmi 2004.)

Näitä lainnoudattamista tukevia sosiaalisia sidoksia on Lappi-Seppälän (2006, 25), Salmen (2004, 39) sekä Timosen (2009, 94) mukaan neljä erilaista. **Kiintymys** kertoo niistä tunnesiteistä, joita henkilö kokee itselle tärkeisiin henkilöihin. **Sitoutuminen** taas osoittaa kuinka paljon henkilö on valmis panostamaan elämäänsä ja kuinka paljon hän joutuu luopumaan rikkoessaan normeja. Oman ajankäytön hallitsemista ja yhteisön toimintoihin kuulumista he kuvaavat **osallistumisella** ja **arvot ja normit** osoittavat henkilön oman sisäistämisen yhteiskunnan normeista ja rajoista. (Lappi-Seppälä 2006; Salmi 2004; Timonen 2009.)

Kontrolliteoriasta ja sen puutteesta on Jarmo hyvänä esimerkkinä omassa rikollisessa urassaan.

”Kyllä mä aina ajattelen kiinnijäämistä, ku mä teen rikoksia, mut oon mä tehny rikoksia silleekin, et mua ei ole pätäkääkään kiinnostanu jäänkö mä kiinni. Se on tuntunut liian pieneltä rikosnimikkeeltäki. Oon aina tiedostanu et tää on rikollista. Et tää ei oo oikein yhteiskuntaa kohtaa.” (Jarmo)

Kertojalla on selkeä tiedostus omasta käyttäytymisestään, mutta hän ei ole kiinnittynyt yhteiskuntaan niin vahvasti, että hän pystyisi kontrolloimaan omaa käyttäytymistään. Timonen (2009, 94) kirjoittaa Matzan esille tuomasta sosiaalisen kontrollin teoriasta, jonka mukaan rikoksia tekevät henkilöt ovat ajalehtivassa elämäntilanteessa huonosti yhteiskuntaan kiinnittyneinä. Rikoksen tekemisiin on mahdollisuus, mutta se tehdäänkö niitä, on henkilön itsensä vapaasti valittavissa eikä välttämättömyys. Tällöin yksilön omalla sosiaalisella ympäristöllä ja siihen kiinnittymisellä on merkitystä arvojen sisäistämisessä. (Timonen 2009.)

8.5 Leimautumisteoria

Leimautumisteoria on tullut esille 1950 – luvulla Howard Beckerin ja Edwin Lemertin kehittämänä ja se perustui siihen miten jotkin ihmiset tai ryhmät joutuvat tahallisesti

tai tahtomattaan leimatuiksi rikollisiksi, ja tämä johtaa heidät käyttäytymään rikollisen tavoin yhä uudestaan. Tämä teoriamuoto on erityisesti käytössä puhuttaessa uusintarikollisuudesta. Kun henkilö on jo kerran rikoksen esille tullessa leimattu rikolliseksi ja yhteiskunnan normista poikkeavaksi, on kynnys uusia rikos pienempi. Yhteiskunnan pitäessä rikollisena, on helppo alkaa käyttäytymään kuin rikollinen. (Laitinen ym. 2005, 66–67; Timonen 2009, 95.)

H: ”Sulla kun on taustalla, että olet jo useamman kerran ollut vankilassa ja se varmaan näkyy myös sun papereissa, niin onko sulla semmoinen olo, et sut on leimattu rikolliseksi?”

J: ”Ei mulla ole sellanen olo ollu, ku mä oon koko ikäni ollu rikollinen. Minusta mä pidän itseäni ihan normaalina henkilönä, et en mä oo ainut, et rikollisia on aika paljon.” (Jarmo)

Lappi-Seppälän (2006, 30–31) ja Laineen (1991, 66) mukaan Lemert erotteli rikoskäyttäytymisen kahteen eri muotoon, **primääririkollisuuteen** ja **sekundääririkollisuuteen**. Primääririkollisuudessa monet ovat mukana, mutta vain muutamat saavat teoista syntyneet seuraukset osakseen. Lappi-Seppälä (2006, 31) toteaa sekundääririkollisuutta olevan sen osan, jonka kontrollijärjestelmä ja sen antama leima tuottaa. Henkilö tulee rikolliseksi, pysyy rikoksentekijänä ja voimistaa omaa rikollista käyttäytymistään. Tällöin uuden identiteetin vahvistuessa entisen identiteetin merkitys vähenee ja henkilö alkaa käyttäytyä uuden identiteettiodotusten mukaisesti. Sen seurauksena hän hakeutuu samankaltaiseen seuraan ja rikoskäyttäytyminen vahvistuu. (Lappi-Seppälä 2006; Laine 1991.)

Laine (1991, 65–66) puhuu lisäksi **ulkoisesta** ja **sisäisestä leimautumisesta** sekä sosiaalisen kontrollijärjestelmän tuomasta **automaattisesta poikkeavuudesta**. Teon rikollisuuden määrittelee joko yhteisön antama leima tai henkilön itsensä kehittämä määritelmä itsestä, jonka odotusten mukaisesti yksilö alkaa käyttäytyä. Tällä leimautumisella voi selittää omaa käyttäytymistään ja neutraloida sitä. (Laine 1991.)

8.6 Konfliktiteorioiden eri muodot

Konfliktiteorioiden pohjalla on ajatus siitä, että yhteiskunnassa ei ole yksimielisyyttä perusarvoista ja yhteiskunta koostuu monista kilpailevista ryhmistä, jotka ajavat erilaisia asioita. Tällöin ryhmien välille syntyy eriarvoisuuden synnyttämiä konflikteja. Näitä konfliktiteorioita on **kulttuurikonflikti**-, **ryhmäkonflikti**- ja **luokkakonflikti**-teoria. (Laitinen ym. 2005, 67–68.)

Kulttuurikonfliktiteoria perustuu käyttäytymisnormien välisiin yhteentörmäyksiin. Tätä teoriaa on erityisesti tutkinut yhdysvaltalainen Thorsten Sellin selvittäessään siirtolaisuuden merkitystä sekä maahanmuuttajan valtionsopeutumista uuteen rikosoikeudellisen järjestelmään. Uuteen maahan muuttavia sitoo heidän oman lähtökulttuurinsa arvot ja normit, jotka saattavat olla ristiriidassa uuden kotimaan järjestelmän kanssa. Näin lakeja ja normeja saattaa rikkoa kuin huomaamattaan. (Iivari 1996, 25; Laitinen ym. 2005, 68; Lappi-Seppälä 2006, 34.)

Tämä teoria tuli esille George Voldin väitteestä, että yhden ryhmän päämäärät voidaan saavuttaa vain toisen päämäärän kustannuksella. Tämä perustuu lähinnä yhteiskunnan eliitin ja poliittisen vallankäyttäjien välisiin ristiriitoihin, mutta se ilmenee myös tavallisessa rikollisuudessa. Tällöin rikollisuudesta tulee normaali prosessi oman arvonsa ja elintapansa säilyttämisessä. Austin Turk ja David Quinney kehittivät 60 – 70 lukujen taitteessa teoriaa käsittelemään sen valtasuhteiden mukaan. Tällöin ryhmä, jolla on enemmän valtaa, haastavat todennäköisimmin pienempien ryhmien toiminnat. (Laitinen ym. 2005, 68–69.)

Luokkakonfliktiteoria, joka perustuu yhteiskuntaluokkien välisiin ristiriitoihin, kehittyi myöhemmin 70 – luvulla William Chamblissin ja Richard Quinneyn toimesta. Tämän teorian perusväittämänä pidetään tiettyjen toimintojen pitämistä rikollisina, sillä se edistää hallitsevan luokan etuja. Hallitseva luokka voi toimia saamatta rangaistusta teoistaan, mutta alemman luokan kuuluu saada rangaistus. Kapitalismia seuraa rikollinen käyttäytyminen, ja rikollisuus ylipäättään kuuluu kapitalistisiin yhteiskuntiin, sillä se ylläpitää ja edistää ihmisten eriarvoisuutta. Rikosoikeutta pidetään valtioiden kehittämänä hallinnointikeinona ja rikollisuus ylipäättään ohjaa alempien luokkien huomion pois heihin kohdistuvasta epäoikeudenmukaisuudesta. (Laitinen ym. 2005, 69.)

9 VANKILA

Vankila, eli suljettu laitos, jossa on erikoistuttu rikollisten käsittelyyn, on rikostenhoitojärjestelmänä ranskalaisen teoreetikko Michel Foucaultin (1926 – 1984) mukaan syntynyt nykyiseen muotoonsa nopeassa tahdissa noin vuosina 1780 – 1820. Tällöin parinkymmenen vuoden aikana vankilasta kehiteltiin vaihtoehto sekä kuolemanrangaistuksille että lievemmillä rangaistuksille ja tällöin luovuttiin lähes täysin ruumiinrangaistuksista. Syntyi moderni vankila, jonka ajateltiin oleva mullistava keksintö rikollisuuden hävittämiseksi. (Laine 2002, 124–125; Laine 2006, 300–309.)

Ensimmäisenä modernina vankilana pidetään Philadelphiassa sijaitsevaa Walnut Street Jailia, jonne perustettiin vuonna 1790 oma selliosasto paatuneimmille rikollisille. Tämä oli ensimmäinen yksisellisyyteen perustuva järjestelmä, jolla estettiin kaikkien vankien kommunikointi. Yksinäisyyden ohella parannuskeinoina toimi työnteko. (Laine 2002, 124–125; Laine 2006, 300–309.)

Aikaisemmin 1700-luvulla ei tavoitteina ollut kuntouttaa tai parantaa rikollista vaan ainoastaan pelotella. 1800-luvun alussa elettiin nousukautta nykyaikaisissa vankiloissa. Tällöin vankilat lupasivat optimistisesti, että parantamalla vangit ne samalla toimivat rikollisuuden hävittäjänä. Tähän lopputulokseen päästäisiin vaan erityisillä toimenpiteillä, ei sulkemalla tyrmään odottamaan oikeuden päätöstä tai teloitusta. (Laine 2002, 124–125; Laine 2006, 300–309.) Ranskalainen tutkija Michel Foucault on todennut, että kun rangaistusta ei enää kohdennettukaan ruumiiseen vaan sieluun, seurasi rangaistus, joka vaikutti sydämeen, ajatuksiin, tahdonvoimaan ja taipumuksiin (Foucault 2000, 26).

9.1 Vankilan tehtävät

Matti Laine (1991, 142; 2006, 328–330) tuo esille Foucaultin ajatukset siitä, että vankilan tehtävä ei ole rankaista rikollisia vähemmän, vaan paremmin. Vankilan tehtävä 1800 – luvulla oli **tarkkailla, luokitella ja hallita rikollisuutta**. Myöhemmin kriminologian kehittyessä vankila on noussut myös **vallankäyttäjäksi**. Vankila toimii niin sanotusti kurinpitoa kehittävänä laboratoriona, jossa sen kurinpito; tarkkailu ja luokittelu, kehittyvät puhtaaseen muotoon vankilan sisällä. Tämä levittyy myöhemmin vankilan ulkopuoliseen elämään. Nämä tehtävät ovat Laineen (2006, 328–330) mu-

kaan myöhemmin luokiteltu seitsemään vankeinhoidon periaatteeseen; vankeuden teknisen valvonnan periaate, sivuinstituutioiden periaate, luokittelun periaate, rangaistuksen muunteluperiaate, vankilakasvatuksen periaate, parannuksen periaate sekä velvollisuus ja oikeus työhön. Nämä periaatteet ovat olleet voimassa viimeiset 150 vuotta. (Laine 1991; 2006.) Vankeuslain mukaan vankeuden ja vankilan tarkoituksena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään edistämällä vangin elämänhallintaa ja yhteiskuntaan sitoutumista sekä estää rikoksien tekemistä vankeuden aikana. (Sosi- aali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2006, 26).

Laurille vankila on toiminut elämänhallinnan opettajana. Se on toiminut pysäyttäjänä silloin kun mikään muu taho ei ole siihen pystynyt. Hänen mukaansa vankeuden jäl- keen on helppo lähteä hakemaan uudenlaista siviilielämää.

”Malttia. Ei enää lähe kimpoilee sillee. Et miettiny. Jossain mielessä, ku tänä päivänä ajattelee tuomion tässä vaiheessa, et ehkä se vähän pysäytti sitä niin sanottuu hurjem- paa aikaa silloin, mikä olis varmaan jatkunu ja vääjäämättä olis ollu tuomio edessä tai sit olis ajautunu, et joku olis kaatanu lyijyä. Että kyllä se rauhoitti paljon.”(Lauri)

Vankeuden teknisen valvonnan periaatteessa vankien tarkkailu on annettava ammatti- taitoisen henkilökunnan vastuulle. Tällaisilla henkilöillä on valmiuksia valvoa henki- löiden yksilöllistä kehitystä myönteiseen suuntaan ja tukea tässä muutoksessa. *Siv- uinstituutioiden periaatteen* mukaan vankila jatkaa tarkkailua järjestämällä vankeus- ajan jälkeen valvonta- ja avustustoimenpiteitä sopeuttaakseen tuomionsa suorittaneen rikolliseen takaisin yhteiskuntaan. (Laine 2006, 330.) Haastatteluissa ilmeni laitostu- misen kierre ja sen katkaisemisen mahdottomuus haastateltavien osalta.

Focautilin mielestä vangit täytyy jakaa vankilassa sen mukaan, minkälaisen rikoksen he ovat tehneet. Tätä kutsutaan *luokittelun periaatteeksi*. Tällöin täytyy ottaa huomi- oon ennen kaikkea rikollisen taipumukset, sukupuoli, ikä, aiottu parannuskeinot sekä rikollisen muuttumisen vaihe. Rangaistusta on myös *rangaistuksen muunteluperiaat- teen* vuoksi pystyttävä muuttamaan rikollisen yksilöllisyyden ja edistyksen tai taantu- muksen mukaan. Vankilan tarkoituksena on vapauttaa vangit ja siksi vapauttamisen olisi tapahduttava jokaiselle yksilöllisesti sopivaan aikaan vangin asenteesta ja paran- tumisen asteesta riippuen. (Laine 2006, 328–329.)

Viime kädessä vankilat toimivat *vankilakasvatuksen periaatteen* mukaan vankeja kasvattavina paikkoina, joissa toimitaan kasvattajina niin yhteiskunnan kuin vankien edun mukaisesti sekä hallitaan rikollisuutta tarkoituksena vankien vapauttaminen ja heidän yksilöllinen muuttaminen ja parantaminen yhteiskuntakelpoisiksi kansalaisiksi. Tämä *parannuksen periaate* toimii pyhänä periaatteena kaikille vankiloille.

Eräänlaista parannustyötä edistävää toimintaa ja yhteiskuntaan integroitumista tulee töitä tehdessä. Tämä työnteko ei saa olla rangaistuksen lisä vaan osana rangaistusta ja mahdollisuus, joka suodaan vangille, periaatteena *velvollisuus ja oikeus olevaan työhön*. (Laine 2006, 328–330.)

9.2 Vankeusrangaistuksen toimivuus

Vankeusrangaistuksen lähtökohtana pidetään, että siitä saatava hyöty pitää olla suurempi kuin sen aiheuttamat haitat. Rangaistuksen saaneen henkilön tulisi olla esimerkkinä muille henkilöille. Foucaultin ajatuksissa vankila oli kurinpidollinen laitos, mutta vuosien saatossa vankilasta on tullut enemmän kuntouttavaan toimintaan panostava yksikkö. Tähän vaikuttaa myös ihmisoikeuksiin liittyvät säädökset. Foucault käsitteli vankilaa myös valta-asetelmien kautta. Siellä vankien suurin vallantekijä on toinen vanki, ei vankilassa toimiva henkilökunta. Henkilökunnan arvovaltaa pystyy arvottamaan, mutta toisten vankien ei. (Laine 2006, 254.) Tämä arvovallan ilmeneminen näkyy myös Villen ajatuksista vankilan hierarkiasta ja omasta sijoittumisestaan tässä arvoasteikossa.

”Onhan se niin, että täällä vankiloissa on se järjestys, että murhamiehet on kuninkaita ja sit lapseensekaantujat on pohjasakkaa ja kaikki muut on siltä väliltä.” (Ville)

9.2.1 Vankeusrangaistuksen nykypäivää

Robert Martinson laati vuonna 1974 kollegoidensa kanssa yhteenvedon aikaisemmin ilmestyneiden tutkimusten pohjalta. Tämän yhteenvedon perusteella huomattiin vankeusrangaistuksen toimivuus käytännössä. Martinson huomasi, että yksilöllisillä kuntoutusmenetelmillä oli vähäinen vaikutus uusintarikollisuuden vähenemiseen. Rikollisilla ei välttämättä ole sellaista vajetta tai ongelmaa, jota pystyisi oikealla menetelmällä poistamaan. Tämä ajatus perustui siihen, että rikollisuus ei ole persoonasta lähtevä,

parannettavissa oleva sairaus, vaan rikollisuus on monimuotoinen, yhteiskuntaan kuuluva ilmiö, josta ei löydy yksinkertaista selitystä ihmisten psyykestä. (Laine 2002, 132–133; 2006, 266–267.)

Rikoksen uusiminen on kuitenkin liian karkea mittari ja lähinnä tuloksissa halutaan saada selville kuntoutuksen onnistuminen ihmisen käyttäytymisen muuttajana. Tällaisena mittarina toimii muun muassa se, ettei henkilö enää tee niin vakavia rikoksia kuin aiemmin tai rikoksentekijän tilanne kohentuu ainakin osittain tai se ei pahene alkutilanteesta. Myös tilanteeseen vaikuttaminen ja rikoksentekijän tuskien lievittäminen ovat onnistuneita kuntoutustuloksia. (Laine 2002, 132–133; 2006, 266–267.)

9.2.2 Hoito-ohjelmien peruslähtökohdat

Laine (2002, 133; 2006, 270–271) tuo esille kritiikin, jonka Foucaultin ajatukset ovat myöhemmillä vaiheilla saaneet sen jyrkän yksipuolisen kurinpidollisen ajattelumallin vuoksi. Esimerkiksi Kanadan liittovaltion vankeinhoidon piirissä on neljä periaatetta, joiden voidaan ajatella olevan Foucaultin ajattelumallista lähtöisin, mutta jotka ovat mukautuneet vuosien saatossa lähemmäs inhimillistä vankien kohtelua. Nämä periaatteet ovat avaimina onnistuneeseen kuntoutukseen.

Ensimmäisenä niistä on *riskien huomioimisen periaate*. Tämän periaatteen taustalla on ennustaa rikollista käyttäytymistä ja sitä kautta mahdollistaa oikeanlainen hoito. Henkilöille, joilla on uusintarikoksen mahdollisuus, tulisi antaa laajemmat hoito-ohjelmat kuin henkilöille, joilla tätä riskiä ei ole. (Laine 2002, 133; 2006, 270–271.)

Tarpeen huomioimisen periaatteessa on tärkeää havainnoida rikoksen tekijän kriminogeeniset, eli rikollisuutta ylläpitävät, syyt rikoksen uusimiseen. Merkittävä osa näistä tarpeista liittyy arvoihin ja asenteisiin rikollisen toiminnan hyväksymisessä. (Laine 2002, 133; 2006, 270–271.)

Hoito-ohjelman soveltuessa rikoksen tekijän kykyihin ja taitoihin on kyse *vastaavuusperiaatteesta*. Tällöin hoito-ohjelman toteutuksen, tyylin ja muodon täytyvät olla oikeassa suhteessa kuntoutujan taitotasoon. (Laine 2002, 133; 2006, 270–271.)

Viimeisenä tekijänä on hoito-ohjelman toteuttajan kyky mukautua ja joustaa hoito-ohjelmassa eli *ammattillisen harkinnan periaate*. Tällöin hoito-ohjelman täytyy olla jokaiselle rikoksentekijälle sopiva, vaikka heidän rikoksensa vastaisivatkin toisiaan. Sen täytyy perustua eettiset ja inhimilliset tekijät huomioon ottaen ammattilaisen omaan herkkyyteen ja joustavuuteen. (Laine 2002, 133; 2006, 270–271.)

10 SUOMALAISIA RANGAISTUSVAIHTOEHTOJA

Tapio Lappi-Seppälä (2006, 88–89) tuo esille rangaistuksen oikeudellisen merkityksen saattaa rikoksen tekijä vastuuseen lakia rikkovasta toiminnasta. Lisäksi tekijälle saattaa aiheutua muita oikeudellisia seuraamuksia kuten vahingonkorvaukset ja rikoksen tuottaman hyödyn menettäminen. Yleensä teot johtavat myös muihin ei oikeudellisiin seuraamuksiin. Näitä seuraamuksia ovat muun muassa työ- tai opiskelupaikan menettäminen, rikoksesta johtuva paheksunta tai/ja tekijän perhe-elämän vaikeudet. Rangaistus kaikinensa aiheuttaa negatiivisia tunteita ja kärsimystä tehdystä teosta. (Lappi-Seppälä 2006.)

Yleisiä rikoslain mukaisia rangaistuslajeja ovat **rikesakko**, **sakko**, **ehdollinen vankeus**, **yhdyskuntapalvelu** ja **ehdoton vankeus**. Erityisesti virkamiehille suunnattuja rangaistuksia ovat varoitus ja viraltapano ja sotilaita varten on oma kurinpitäjärjestelmänsä. Alle 18 – vuotiaille erityinen rangaistuvaihtoehto on nuorisovankila. (Lappi-Seppälä 2006, 89; Melander 2010, 147.)

10.1 Vankeus

Vankeus on rikoslain rangaistusjärjestelmän ankarin rangaistus ja vain osa vankilan asukkaista suorittaa laitoksessa vankeusrangaistusta. Rangaistusvankien joukossa oman ryhmänsä muodostavat elinkautisvangit, pitkäaikaishankit sekä nuorisovankit. (Lappi-Seppälä 2006, 94–96.) Vankien jälkihuoltoryhmän raportin (2006) mukaan vankien määrä on kasvanut noin 40 % vuosien 1999 ja 2005 välillä pitkään jatkuneen laskukauden jälkeen (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006, 19).

Elinkautinen vankeusrangaistus on Suomen lainsäädännössä kovin mahdollinen rikoksesta saatava tuomio. Siihen voidaan Koskisen (2008, 86) mukaan tuomita muutamista

erityisen törkeistä rikoksista sekä murhasta, jossa se on ainoa mahdollinen rangaistusvaihtoehto (Koskinen 2008). Yli 21 vuoden ikäisenä suoritetusta elinkautiseen tuomitusta rikoksesta on mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen, kun vankeudesta on suoritettu 12 vuotta. Alle 21 vuotiaana saadusta elinkautisvankeudesta täytyy suorittaa kymmenen vuoden rangaistus ennen tätä mahdollisuutta. Tällöin otetaan huomioon elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikokseen laatu sekä tuomitun mahdollinen myöhempi rikollisuus. Ratkaisun asiasta tekee Helsingin hovioikeus tai Tasavallan Presidentin armahdus. (Lappi-Seppälä 2006, 108–109; Melander 2010, 166–168.)

Vankeuteen voidaan tuomita sellaisista rikoksista, jotka on luokiteltu tähän rangaistustyyppilajiin piiriin. Yleensä vankeusrangaistus on määräaikainen ja tällöin vankeusrangaistuksen pituus on 14 vuorokaudesta 12 vuoteen. Mikäli rikoskohtaisessa rangaistussäännöksessä ei ole mainittu erityistä rangaistusmäärää, sovelletaan näitä yleisiä minimi- ja maksimimääriä.

Vankeusrangaistusta suorittavan henkilön elämään ei saa tulla muita rajoituksia tai olosuhdemuutoksia, kuin ne jotka ovat lailla määrätty tai jotka ovat välttämätön seuraus itse rangaistuksesta. Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja pyritään ehkäisemään järjestämällä vankilan elinoloista mahdollisimman lähelle yhteiskunnassa vallitsevia oloja. Tällöin pyritään minimoimaan laitostumisriski. (Lappi-Seppälä 2006, 96–97; Koskinen 2008, 87.) Laitostumisriskiä pystytään parhaimmin minimoimaan suljettuja vankiloita vapaimmilla avovankiloilla, joihin pääsevät ne vangit, joiden uskotaan sopeutuva vapaampaan ja siviilinomaisempaan ympäristöön. Avovankiloihin voi päästä myös tuomion loppuajaksi, jolloin se toimii vapauteen valmentavana yksikkönä, jossa voi harjoitella elämänhallintaa henkilökunnan avustamana. (Richter 2002, 85.)

Kaikilla haastatelluista edes avovankilan elinolot eivät olleet auttaneet laitostumisen kierteen katkaisussa ja oma tilanne havaitaan siviilissä kohdatuissa tilanteissa.

H: Kerroit aiemmin, että olet laitostunut. Millä tavalla se näkyy sussa?

J: ”Sen huomasi, kun olin tossa lomilla, et eipä juuri kiinnostanu tehdä yhtään mitään. Odotti vaan lähinnä, et koska juna lähtee, et pääsee takas, et saa suoritettua tuomion. Et se niiku vähän jo viittaa siihen.” (Jarmo)

Teemun kohdalla pelättyä laitostumista ei ollut tapahtunut ja hän koki kaikki edelliset laitoskokemukset kasvattaviksi kokemuksiksi. Myös omalla asenteella oli hänen mukaansa ratkaiseva merkitys.

”... jotenki tuntuu et on ollu ihmeen helppo. Et en tiedä johtuuko se siitä ku mä oon ollu paljon kaikis. Mielisairaalassaki oon ollu ja kaikis hoitopaikois, niin on tottunu ehkä olee. Mut täällä on menny aika paljon nopeemmin ku missää muussa laitoksessa, et aika helppoo on ollu. Et se on tää, ku on avotalo ja vapaus liikkua, ja se kuluu se aika ku saa ite tehä ruokaa ja kaikkea. Ja mä uskon, et mul on semmonen pieni etulyöntiasema, ku en käyty huumeita tai mitää, ni mä veikkaan et jos mä oisin lähteny silloin ku mä vielä käytin, ni asennekin olis ollu ihan erilainen. Et se kun osaa olla oikeella asenteella, ni se auttaa kumminki.” (Teemu)

Vankeusrangaistukseen tuomittiin vuonna 2007 12,6 % kaikista 21 vuotta täyttäneistä rikoksesta tuomituista nuorista (Marttunen 2009, 407.) Tilastokeskuksen (2009, 1) mukaan vuonna 2008 ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittiin 6 900 henkilöä, eli 3,1 % vähemmän kuin aiempänä vuonna. Tuomioiden keskipituus oli 10,1 kuukautta. (Tilastokeskus 2009.) Keskimäärin vuodesta 1998 vuoteen 2005 vankien lukumäärä on noussut 2800 vangista vajaaseen 3900 vankiin. Tällöin tyypillisin rangaistusvankien päärikos on ollut väkivaltarikos, 39,5 prosentissa tapauksista. (Lappi-Seppälä 2006, 109–110.)

Suomessa rikosvastuullinen ikäraja on 15 vuotta. Tätä vanhemmat alle 18-vuotiaat rikoksiin syyllistyneet nuoret joutuvat suorittamaan tuomionsa omassa heille suunnatussa vankilassa nuorisovankeina. Yleensä heidät tuomitaan vankeuteen vain erityisen törkeistä rikoksista. Tilastokeskuksen (2009, 2) mukaan vuonna 2008 oli kaikista rangaistuksen saaneista 15–17 -vuotiaita 4,1 % (Tilastokeskus 2009).

10.2 Ehdollinen vankeus

Ehdollisessa vankeudessa rikollinen tuomitaan vankeusrangaistukseen, mutta tämä saatu tuomio lykätään täytäntöönpantavaksi määräaikaan asti. Tähän täytäntöönpanoon saakka tuomittu on ehdollisessa vankeudessa eli ns. koeajalla. Tämän koeajan jälkeinen tuomion täytäntöönpano riippuu tuomitun käyttäytymisestä ehdollisen vankeusrangaistuksen aikana. Mikäli tuomittu on tänä aikana syyllistynyt rikolliseen toi-

mintaan, hänet tuomitaan vankeusrangaistukseen. Muussa tapauksessa asia raukeaa. (Melander 2010, 158–160; Lappi-Seppälä 2006, 110; Koskinen 2008, 100.)

Ehdolliseen vankeuteen voidaan määrätä enintään kahdeksi vuodeksi. Lisäksi, jos ehdollinen vankeusrangaistus katsotaan yksinään riittämättömäksi, voidaan rikoksen tekijä tuomita sakkorangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun. (Lappi-Seppälä 2006, 111–113.) Alle 21 -vuotiaat voidaan tuomita ehdollisen vankeuden lisäksi valvontaan sosiaalisten selviytymisen tehosteeksi ja uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. 18 -vuotiaiden kohdalla ehdollinen vankeus on asetettu pääsääntöiseksi tuomioksi. (Melander 2010, 158–160). Tilastokeskuksen (2009, 1) mukaan vuonna 2008 ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittiin 16 000 henkilöä (Tilastokeskus 2009).

10.3 Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelu on vuonna 1991 kokeilun kautta ja vuonna 1997 pysyväksi tuomioksi otettu vapaa-ajalla, valvonnan alaisuudessa suoritettavaa palkatonta työtä, jota tehdään liikevoittoon pyrkimättömissä julkisissa tai yksityisissä yhteisöissä. Yhdyskuntapalveluun tuomittu tuntimäärä on 20 ja 200 tunnin välillä. (Koskinen 2008, 102–103; Lappi-Seppälä 2006, 115–116.)

Koskisen (2008, 102–103) ja Lappi-Seppälän (2006, 115–116) mukaan yhdyskuntapalvelun edellytyksenä on enintään kahdeksan kuukauden ehdoton vankeusrangaistus, syytetyn oma suostumus ja soveltuvuus yhdyskuntapalveluun sekä aiemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset, ehdottomat vankeusrangaistukset ja muut painavat syyt, jotka eivät ole esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. (Koskinen 2008; Lappi-Seppälä 2006.) Vuonna 2009 yhdyskuntapalveluun tuomittiin 3 390 henkilöä, joista ehdollisen vankeuden ohessa 190 henkilöä (Tilastokeskus 2009, 1).

10.4 Valvottu koevapaus

Rikosseuraamuslaitoksen mukaan valvottu koevapaus on otettu käyttöön vuonna 2006 ja se sisältyy 1.1.2006 voimaan tulleeseen rikoslain muutokseen. Se syntyi ajatuksesta sijoittaa vanki yhteiskuntaan vankila-ajan loppuvaiheissa, jolloin edistetään vangin rikoksetonta elämää estämällä rikoksien tekeminen rangaistusaikana. Toimintamalleiltaan se on lähellä yhdyskuntaseuraamusta, sillä kuten yhdyskuntaseuraamuksessa,

myös valvotussa koevapaudessa yhdistyvät kontrolli ja tuki sekä yhteiskunnasta saatavat tukipalvelut.

Jokaisella ehdonalaiseen päästettävällä vangilla: määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavat ehdonalaisesti vapautettavat vangit, elinkautisesta vankeudesta ehdonalaisesti vapautettavat vangit, koko rangaistusta vankilassa suorittamasta vapautettavat vangit, on oikeus valvottuun koevapauteen, mutta sen toteutuminen edellyttää asuntoa, sitoutumista tiukkoihin ohjeisiin ja sitä, että valvonta voidaan järjestää. Sen myöntäminen edellyttää rangaistusajan hyvää käytöstä sekä rikoskielteistä ajattelumallia. Valvotun koevapauden enimmäisaika on puoli vuotta ennen ehdonalaiseen vapautumista. (Rikosseuraamuslaitos.)

10.5 Sakko

Melanderin (2010, 154–157) mukaan sakko riippuu aina rikosentekijän varallisuudesta ja se toteutetaan päiväsakkojärjestelmänä. Sakon kokonaismäärä on päiväsakkojen lukumäärä kerrottuna rahamäärällä. Yhden päiväsakon määrä riippuu rikosentekijän taloudellisesta asemasta ja kokonaismäärä teon vakavuudesta ja tekijän syyllisyydestä.

Tuomittu päiväsakko muutetaan vankeusrangaistukseksi ainoastaan sellaisissa tapauksissa, ettei sakon saanut henkilö ole suorittanut maksuja, eikä niitä ole saatu häneltä perittyä. Vuonna 2010 kolme maksamatonta päiväsakkoa tarkoitti yhtä päivää vankeutta. (Melander 2010, 154–157.)

Alle 18 -vuotiaana suoritettu rikos voidaan jättää muuttamatta, sillä sitä ei voida muuttaa vankeudeksi ilman painavaa syytä. Sitä ei muuteta myöskään sellaisissa tilanteissa, jossa päiväsakon muuttaminen vankeudeksi olisi kohtuutonta tekijän henkilökohtaisten olosuhteiden, rikoksesta aiheutuneiden muiden seurausten, sosiaali- ja terveydenhuollon toimien tai muiden vastaavien seikkojen johdosta. (Melander 2010, 154–157.)

Rikesakko on aina kiinteä enimmäismäärältään 200 euroa oleva lievin rangaistusjärjestelmään kuuluva seuraamuslaji. Sen määrää yleensä poliisi, tullimies tai erävalvoja ja sitä sovelletaan yleensä vähäisissä liikenne rikkomuksissa maalla tai vesistössä sekä

jätelain, kalastuslain, järjestyslain ja rikoslain lievien rikkomusten seuraamuksena. (Melander 2010, 153–154.)

Yhteisösakko on oikeushenkilölle annettu rangaistus rikollisesta toiminnasta, kun sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva on ollut osallisena rikoksessa tai sallinut rikollisen toiminnan omalla huolimattomuudellaan tai varomattomuudellaan. Yhteisösakon määrä vaihtelee 850 euron ja 850 000 euron välillä riippuen ”yhteisön” osallisuudesta sekä oikeushenkilön taloudellisesta asemasta. (Koskinen 2008, 99–100.)

11 SOVITTELU

Iivarin (2007, 15–19) mukaan rikosasioiden sovittelussa ei ratkota syyllisyyskysymyksiä vaan se on vapaaehtoinen ja maksuton palvelu, jossa rikoksen uhrin ja rikoksesta syytetyn on mahdollista kohdata toisensa luottamuksellisessa ympäristössä puolueettoman sovittelijan läsnä ollessa. Siinä käsitellään hänen mukaansa molemmille osapuolille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyritään pääsemään molempia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun rikoksen hyvittämisestä. Sovittelun tavoitteena on saada aikaan sovinto kummankin osapuolen välillä sekä päästä sopuun siitä kuinka rikoksen tekijä korvaa uhrille teosta aiheutuneet haitat ja muut sovittavat asiat.

Sovittelu on mahdollista sellaisissa rikoksissa, jotka arvellaan soveltuvan soviteltaviksi rikoksiksi sen laadun ja tekotavan, rikoksen uhrin ja rikoksesta epäillyn suhteen ja muut seikat huomioon ottaen. Soviteltavia voivat olla asianomistaja- ja virallisen syytteen alaiset rikokset sekä riita-asiat, joissa ainakin yhtenä osapuolena on yksityinen henkilö. (Iivari 2007, 15–19.)

Yleisesti sovittelukäytännön tavoitteena on kehittää erityisesti nuorten rikoksentekijöiden vastuuntuntoa sekä parantaa rikoksen uhrien asemaa. Samalla se säästää poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten työtä rikosten selvittelyissä ja siitä on koettu olevan hyötyä uusintarikollisuuden vähenemisessä ja asianomaisten saamista hyvityksissä. (Iivari 2007, 15–19.)

Tämä omien tekojen kohtaaminen uhrin kannalta ei ole tyypillistä rikollisuuteen ajautuneille. Jarmo oli ollut sovittelemassa nuorempana tehtyä rikostaan ja hän oli kiitollinen tästä sovittelun vapaaehtoisuudesta ja sen antamasta tavasta kohdata uhri kasvo-
tusten, jolloin teot olivat antaneet näkyviin konkreettisen uhrin ja hänelle koituneet seuraukset. Siitä ei kuitenkaan ollut niin isoa apua, että se olisi kantanut tulevaisuuteen rikollisuutta vähentävällä tavalla.

”...asiat oli niin sanotusti sillä selvä. Maksut maksettiin käteisellä, ei tullu korkoja. Ja jos pysty tulee vielä yhtä aikaa ovesta ulos, niin ei voi jäädä kovin paha maku suuhun kummallekaan. Se oli kyl todella hyvä juttu, se koko sovittelu.” (Jarmo)

12 NUORTEN SEURAAMUSJÄRJESTELMÄ JA NUORISORANGAISTUS

Nuoret rikoksentekijät ovat rikosoikeudellisesti ikäryhmässä 15–21 -vuotiaat. Saman ryhmän sisällä olevia 15–17 -vuotiaita kutsutaan vielä erikseen *nuoret henkilöt*. Nuoret tuomitaan aikuisia lievemmillä asteikolla. Ehdollisen vankeusrangaistuksen käytön edellytyksiä on nuorten ikäryhmässä lievennetty ja syyttämättä- ja tuomitsemattajättämispäätöksen edellytyksiä on laajennettu. 15–17 -vuotiasta nuorta ei voida myöskään tuomita elinkautisella vankeusrangaistuksella. Osa näistä päätöksistä on käytössä kaikilla alle 21 -vuotiailla ja heidät voidaan tuomita ehdollisen vankeusrangaistuksen tehosteeksi koeajaksi valvontaan. Nuoret otetaan myös aikuisia useammin sovittelun piiriin. (Marttunen 2009, 403.)

Tapio Lappi-Seppälä (2006, 138–141), Sakari Melander (2010, 165–166) sekä Matti Marttunen (2009, 411–413) tuovat esille vuonna 1997 kokeilumuodossa käyttöön otetun yksinomaan nuorille suunnatun **nuorisorangaistuksen**. Käyttö vakiintui pysyväksi vuoden 2005 alussa. Tämän rangaistusmuodon yhtenä tavoitteena oli luoda *yksi lisäporras seuraamusjärjestelmään*. Se sijaitsee suurin piirtein ehdollisen vankeusrangaistuksen tasolla ja järjestelmä luotiinkin korvaamaan osaa ehdollisista vankeusrangaistuksista. Rikosten tekemisen jatkuessa niistä syntyvät seuraukset kovenevat porrasportaalta. Nuorisorangaistus loi yhden lisäportaan tässä järjestelmässä hidastamaan kulkua, joka johtaa tähän ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Toisena tavoitteena olivat *sosiaaliset tavoitteet* eli saada nuori edistämään omaa vastuuntuntoaan ja sosi-

aalista toimintakykyä ja ymmärtämään ehdollisen vankeusrangaistuksen merkityksen tulevan elämän kannalta. (Lappi-Seppälä, 2006; Marttunen 2009; Melander 2010.)

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita rikoksentekehetkellä 15, mutta ei 18 vuotta täyttänyt nuori. Yksilöllinen rangaistus määritellään tuomioistuimen vahvistamassa toimeenpanosuunnitelmassa, mutta yleisesti rangaistus koostuu valvontatapaamisista, valvonnan aikana suoritettavista tehtävistä ja ohjelmista, tuesta ja ohjauksesta sekä työelämään ja työhön perehdyttämisestä. Ohjelma suoritetaan laaditun aikataulun mukaisesti ja sen viikoittainen enimmäismäärä on kahdeksan tuntia. (Lappi-Seppälä, 2006, 138–140.) Marttunen (2009, 411–412) mukaan nuorisorangaistus sisältää seitsemästä eri toimintaan pohjautuvasta sisällöstä, joilla pyritään em. tavoitteisiin. Nämä jokaisen nuoren tarpeita vastaavaksi muokattavat toiminnot ovat motivoiva keskustelutarja, sosiaalisiin taitoihin liittyvä ohjelma, suuttumuksen hallintaosio, liikenneosio, päihdeosio, yhteiskunnan perustoimintoja koskeva ohjelma. Rikoskeskustelut kuuluvat jokaiseen nuorisorangaistukseen.

Vuoden 2006 nuorisorangaistukseen tyypillisimmin johtava rikos on ollut väkivaltarikos ja noin joka toisella tuomituista on takanaan ehdonalainen vankeusrangaistus. Keskimäärin rikokset on tehty 16,5 vuoden iässä ja nuorisorangaistukseen tuomittujen keski-ikä on ollut hieman yli 17 vuotta. Samana vuonna nuorisorangaistuksen keskeyttämisprosentti on ollut hiukan yli 10 % ja keskeyttämisen syynä on useimmiten ollut nuoren päihdeongelma. (Marttunen 2009, 413.)

13 VANKEUDESSA OLEVAN ELINOLOT

Ehdonalaisesti vapautuneet valvonta-asiakkaat ovat suurilta osin 30 – 50 -vuotiaita puutteellisen työkokemuksen ja koulutuksen omaavia miehiä, joilla on taustalla moniongelmaisuutta, päihdeongelmia ja yhteiskunnasta syrjäytymistä. Nämä ongelmat ilmenevät vaikeutena järjestää asumista sekä ylläpitää sukulaisuus- tai perhesuhteita. Myös arkielämän kurinalaisuus sekä pitkäjännitteisyys tuottavat suuria vastoinkäymisiä. ”Yhteiskuntaan integroitumisen kannalta riskiryhmiä ovat nuoret ensikertalaiset, jatkuvassa vankilakierteessä olevat ja pitkäaikaissävangit. Useimmilla tuen tarve on kokonaisvaltainen, kohdentuen niin asumiseen, työllistymiseen, sosiaaliseen verkostoon, raha-asioihin kuin päihteidenkäyttöönkin”. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä

2006, 20–21; 35.) Vangille tehdään yli kuuden kuukauden tuomioissa rangaistusajan suunnitelma, jonka lähtökohtana on yhteiskuntaan uudelleensijoittuminen sekä vangin oma motivaatio ja kyky selviytyä näistä haasteista (Richter 2002; 84, 86).

13.1 Pähhteet

Suurimmalla osalla haastateltavista oli ollut pitkäaikainen päihdeongelma. Huumeiden käyttö oli alkanut kokeilusta, hokutuksesta kokeilla jotain uutta, jolloin se oli edennyt hiljalleen vakituiseen käyttöön. Kuten Holmberg (2010, 46) mainitsee, myös haastattelemani henkilöt kokivat päihhteitä käyttäessään saavansa niistä hyvän olon tunnetta sekä irtiottoa arjen masentavuudesta. Käyttö toimi arjen ja sen velvollisuuksien pakokeinona. (Holmberg 2010.) Pilven polttaminen liitettiin vahvasti ryhmässä tapahtuvaksi ja sitä yhdistäväksi toiminnaksi, jossa ei koettu olevan mitään väärää. Osan mielestä oma huumeiden käyttö oli ollut ihan hallittua ja ongelmatonta.

”No mä olen 13 vuotiaana vetäny ekan kerran pilvee, mut en mä laske sitä siihen et koska mä oon alkanu käyttää. Mut ehkä joskus 15 vuotiaasta. Et joku kaheksan vuotta aika säännöllisesti, että melkein päivittäin. Alkoholia en ole oikeesti ikinä käyttäny paljoo.” (Teemu)

”Alkoholia tietenkin ja sit hasista, amfetamiinii. Siinä se top kolmonen sit onkin. Mä oo kuitenkin pystynyt noitten huumeiden kanssa aina aika hyvin olee, et siin ei ole sinänsä ollu mitään älytöntä ongelmaa. Viel saatoin silloin tällöin pilvee polttaa, ku emännän kanssa aloin olee. Ku se on meidän kaveriporukassa ihan normaalia, et ku jätkät ottaa olutta, ni ne pössyttää siin pilvee, eikä nää siin oikeestaa mitään pahaa, kuhan ei mitään vahvempien kaa touhuu tai mitää. Et se on jokaisen oma asia. Et pahin on varmaan toi amfetamiini ollu, mikä kävi tonne pään päälle ja sit alko tuomioitakin tulee. Et alkoholi ja amfetamiini ja lääkkeiden sekakäyttö. Et on mullakii sellasii ajanjaksoja, milloin saatto mennä puolvuotta, vuoskin vähän enemmän huumeita ja päissään. Mut se ei lähteny kokopäivätoimisesti hanskasta, et on koittanut saadakin jotaan.” (Jere)

Jarmo koki, ettei hänellä ollut tarvetta vieroitukselle, sillä hänen päihhteiden käyttönsä oli hallittua. Hän kertoi myös jatkavansa käyttämistä siviiliin päästyään, vaikka tiedostikin sen olevan hänelle vaaraksi.

”Se on alkanu 2004 (haastateltava ollut tällöin 21 vuotias). Teki mieli kokeilla ihan sen takia ku oli koko elämän nähny ku ihmiset käyttää, ni oli pakko kokeilla et mikä se semmonen juttu sit on. Ja ihan hyvä juttuhan se sit oli. Ei ollu masentunu, oli vaan tosihyvänolontunne. Ei ollu huolta. Tällä hetkellä näyttää siltä, et mä käytän jatkossakin ekstrasii. Mä oon tosi perso sille” (Jarmo)

Kahdella haastateltavallani oli taustalla ainoastaan alkoholin käyttöä. Huumeiden käyttöä vastustettiin, eikä siinä nähty olevan mitään järkeä.

”Perinteistä Koskenkorpaa ja pontikkaa ja keskisolutta. Aspiriinia vahevempaa en oo suuhuni laittanu...Et mulle toi viina oo koskaa ollu sillai, et oisin hoitoihin määrätty tai joutunu sen takii, tai kokisin et olisin juoppo. Et mä otan sit ku mun tekee mieli ottaa. Ja sit ku ei, ni sit ei. Et voi mennä puoli vuottakii ettei tippaakaan.” (Lauri)

Rikosseuraamusviraston (2005, 2) mukaan lähes puolella vankeuteen tuomituista on huumeongelma ja noin 40 %:lla alkoholiongelma (Rikosseuraamusvirasto 2005). Jukka Mäen (2002, 239) mukaan päihteiden käytöllä ja rikollisuudella on tiivis yhteys toisiinsa ja päihteet tulevat esille erityisesti omaisuus- ja väkivaltarikoksissa sekä rattijuoppoustopauksissa.

H: ”Millaisia rikoksia ajaudit tekemään ja minkälaisia tuntemuksia se herätti, et piti jatkaa vaan?”

T: ” Ihan alussa tietty jotain näpistyksiä ja semmosia, mut sit pikkuhiljaa jotain autoja ja autoista jotaa tavaraa, huumeita ja rupes sit niitä myymää ja ostaa ja käyttää ja siitä sit pikkuhiljaa lähti kaikkii petoksii ja sit toisten henkilötiedoilla kävin kaikkii liittymii availee ja ostin kaikkee tavaroita ja tyhjensin pankkitilejä ja mitä ny kaikkee toisten tiedoilla vaan voi tehdä, ni käytin hyväksee... No eihän sitä sillee oikee ajatellu varsinkaa silloin ku huumeita viel käytti, et se oli lähinnä, et se kuulu siihen. Käytetään huumeita ja tehdään rikoksia.” (Teemu)

Yhä useammalla vankeusrangaistusta suorittavalla henkilöllä on ollut ennen rangaitukseen tuomitsemista jonkin asteinen päihdeongelma, jota hoidetaan joko katkaisuhoidolla tai erilaisilla kuntoutuksilla. Tällöin riippuvuus säilyy vankilassa. Ensisijaisia ongelmia päihteidenkäytön ohella ovat mielenterveyden ongelmat, ahdistus, elämän-

hallinnan muutokset sekä muut sosiaaliset ongelmat. Päihteidenkäyttöä ja sen kysyntää vankeudessa lisäävät ahdistus ja sen kohtaaminen. Halutaan pois vankilaolojen ahdistavuudesta. (Mutalahti 1999, 13–18.)

Haastateltavien päihdeongelmaa oli hoidettu useasti erilaisilla hoidoilla, mutta suurin osa haastateltavista koki hoidot turhiksi. Viimeinen sysäys päihteettömään elämään oli tullut usein puolison kautta.

”Mä oon ollu kaupungissa X (=lapsuuden kotikaupunki) A –klinikalla. Siäl on semmonen (mainitsee erään hoitoa antavan paikan) paikka, niin mä olin siellä varmaan semmosen kolme vuotta avohuoltopotilaana, et sain lääkkeit ja semmoset mut ei siit mitää hyötyy ollu. Se oli vaan semmonen mitä käytettii hyväks, et saatiin ilmaset lääkkeet ja sit mä oon ollu 11 kertaa päihdehoidossa. Ja pisin hoito on ollu melkein viis kuukautta tuol (mainitsee erään hoitoa antavan paikan). Ja sit oon ollu kolme kertaa semmoses subutiutushoidossa ja sit mulle piti alkaa korvaushoito nyt 2009 tammi-kuussa mut mä en menny sinne. Mä olin silloin päihdehoidossa tuol (mainitsee kolmannen kaupungin) A-kodissa tän nykyisen puolison kaa ja olin ollu siinä jo pari kuukautta selvin päin, ni mitä järkee siinä nyt sitte on. Et oon ollu jo kaks kuukautta selvin päin, ni miks alottaa korvaushoito, joka kestää koko elämän. Siinä sit tietty vähä koeteltii, et haluuko olla selvin päin ku olis saanu vetää luvalla sitä Subutexiä mitä oli aina halunnu. Mut se olis ollu aika selvä homma, et parisuhde olis menny siinä jos sinne olis hoitoon lähteny. Puoliso sano, et hän ei ainakaan siihen hoitoon lähde, et jos lähet niin saat mennä yksinäs. Et jätin sit menemättä.” (Teemu)

”Mut emäntä sano, et olis ihan kiva, jos lopettaisit tonkin (=pilven polttaminen), ni lopetin sen sit ku seinään, et en polttanu. Ei oo minkään näköistä tarvetta ollu.” (Jere)

13.1.1 Elämä omissa käsissä

Päihteitä käyttäessä opiskelu oli vaikeaa ja ihmissuhteet kariutuvat. Asioiden yhteensovittaminen ei onnistunut ja helposti tuli tehtyä vääriä valintoja. Vuodet menivät kuin usvassa.

”Ammattikouluu kävin sit muutaman vuoden, mut silloinen tyttöystävä tuli raskaaksi ja se oli sellaista aikaa, et meikäläinen rillutteli aika lailla. Ja ku täysikäiseksi tuli, ni

tuli baareja remuttuu läpi jatkuvalla syötöllä, ni eihän koulusta meinannu mitään tulla. Ni haettiin toisee kaupunkii sitte. No siellä sama meno jatku. Mä alotin siellä auto-puolen ja pistin kämpän sipaleiksi siellä ja jätin vuokran maksamatta ja käytin päih-teitä todella runsaalla kädellä ja vähän nenälläkin. Ja siitä sitte ku kämppä lähti alta, palasin kotikonnuille ja yritin alottaa alusta kaikkee. Et se oli 2005 vuonna ja nyt on 2011 ja täs ollaa, et.” (Jere)

Päihteiden käyttöä on myös rahoitettava, jolloin rikolliset teot astuvat kuvioihin. Syn-tyy kierre, jota on vaikea katkaista.

”...se ei oo ilmasta toi huumeiden käyttö. Mulle ei riitä 2000–3000 euron ansiot kuu-kaudessa. Ja sit sitä täytyy rahottaa (elämäntyö).” (Jarmo)

13.1.2 Päihdekuntoutus vankeudessa

Päihteidenkäyttöä ja uusintarikollisuutta pyritään vankilan henkilökunnan puolelta sekä hoitamaan että kontrolloimaan. Tämä kontrollointi vaikeuttaa sekä vankien että vartioiden oloja tehden henkilökunnan ja vankien keskinäiset välit vaikeiksi ja vaike-uttaen samalla vankien yhteiskuntaan paluuta. (Mutalahti 1999, 13–18.)

Vankiloissa on päihdeettömiä osastoja, joissa otetaan testejä päihdeettömyyden kont-rolloimiseksi sekä tarjotaan päihdeettömässä ympäristössä työ- ja vapaa-ajantoimintoja ilman varsinaista päihdekuntoutusta. Kaikissa vankiloissa järjestetään päihdekuntou-tusta joko tiedotustilaisuuksina, erillisinä ohjelmina tai päihdeettömien sopimusosasto-jen ohjelmaan kuuluvana toimintana. Avolaitokset ovat kokonaisuudessaan päihdeet-tömiä. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006, 28; Rikosseuraamusvirasto 2005, 4-6.) Päihdekuntoutuksella pyritään Rikosseuraamusviraston (2005, 3) mukaan jatkuvuuteen, jolloin vankilassa aloitettu kuntoutus jatkuisi myös vapaudessa.

Jarmolla oli vahva ajatus siitä, ettei vankilalla ollut antaa hänelle sellaista päihdehoi-toa, joka voisi kantaa siviiliin saakka. Avovankilassa vartijoiden suorittamat säännöl-liset päihdeseulonnat toimivat Jarmon mielestä parhaimpana päihdehoitona kaikista sieltä hänelle annetuista hoidoista.

”Noi vartijat pystyy tarjoo sitä apua noilla seulomisilla paljo paremmin ku päihdetyöntekijät... Olen käyny päihdetyöntekijän luona ja olen tossa X kurssilla, mutta en ole löytänyt sieltä mitään apukeinoja, mieltä piristäviä asioita.” (Jarmo)

Jere koki vankilan auttaneen häntä päihhteettömyydessä ja hän oli aloittanut haastatteluiden välillä vapautuville vangeille suunnatun päihdekurssin, josta hän uskoi saavansa viimeisensä sysäyksen päihhteettömään, siviilissä jatkuvaan elämään. Oma motivaatio muutokseen on kuitenkin tärkeintä. Tavatessamme uudestaan päihdekurssin jo alettua, Jeren ajatukset päihdekurssin hyödyllisyydestä siviiliin kantavana voimana olivat edelleen vahvoina ja hän piti kurssia elinehtona siviilissä pärjäämiselle.

”Mulla alkaa ens kuussa päihdekurssi ja sen käyn loppuun. Ja sit tosissaan meinaan päästä irti kaikista päihhteistä ja motivaatio on sen verran kova, et panoksetkin on hyvät, ni ihan sen takia kerronkin päihdetyöntekijöille asioista, et ne osaa antaa enemmän tukee siihen ja suostun ylipäättään lähtee tollasille kursseille. Et niis voi kuitenkin olla jotain sellasta, mist voi olla hyötyä tai mitä voi käyttää hyötyä myös myöhemmin... Mut apuuhan tosta on, jos sen vaan haluaa ottaa vastaan, eikä huvin vuoksi lähe istuu sille kurssille. Ni oikeel asenteel ku menee, ja haluaa ottaa avun vastaan, ni kyl mä luulen.” (Jere)

Kun vankeustuomio on pitkä, joutuu kohtaamaan vankilan puolelta ehdotuksia erilaisista kuntoutusmuodoista. Vaikka vangilla ei olisikaan itsellä ollut kokemusta siitä, että hoito oli hänen kohdallaan tarpeellista, ei vastaan haluttu asettua, vaan omaan kohtaloonsa alistuttiin.

”Mullahan yritettiin, et mul olis alkoholiongelmia, mut tota. No oon mä käyny heidän kauniista pyynnöstään, et käyt siellä, ni sitten saat tämän. Et se on vähä, ku lapselle karkin antais, et ku teet näin niin sitten saat tämmösen tästä, eikä tuu paha merkintä. Ei sil oo mulle mitään merkitystä, mut ku on tämmönen tuomio, ni ei jaksu olla vastaan hankaa mistään. Mä en oo semmosta periksiantavaa tyyppiä, et haluun pitää kiinni omista oikeuksista ja periaatteista, mut ei musta vielä tehdä ihan oikeesti juoppoo. Et jos mun papereista joku ventovieras ihminen lukee, ja tekee omat diagnoosit ja johtopäätökset siitä, ni eihän se voi sanoa sitä, et mä oon juoppo. Ku ei hän tiedä mun aiempaa elämää, ku mä oon siviilistä lähteny. Mulla ei ole edes poliisin merkinnöissä mitään juoppoputkapidätyksiä tai kiinniottoja tai mitään.” (Lauri)

13.2 Työllistyminen

Nuoremmat yhdyskuntapalvelun asiakkaat eroavat varttuneemmasta asiakaskunnasta työolokokemattomuudellaan. Ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja valvontaan määrättyistä nuorista suurimmalla osalla ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta. Tyypillisesti useat ovat aloittaneet ammatillisen tutkinnon suorittamisen, mikä on kuitenkin keskeytynyt yleensä oppimis- tai keskittymisvaikeuksien johdosta. Usein taustalla on myös päihderiippuvuutta ja varhain alkanut rikoshistoria. Noin viideltä prosentilta kaikista vangeista puuttuu peruskoulutus ja noin puolelta ammattikoulutus. Tästä johtuen usealle vapautuvalle vangille tuettu työ on ainoa mahdollisuus päästä avoimille työmarkkinoille. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006, 20–22.)

Näin oli myös haastateltavillani, joilla ainoastaan Laurilla oli ammattikoulu suoritettu ennen vankeuteen joutumista sekä oman alan työpaikka.

”Ei mulla ole kuin peruskoulu käyty nyt. Ammattikoulua kävin melkein kolme vuotta. Roikuin siel sitten. En mä saanu sitä ikinä suoritettua... Ammattikoulun jouduin keskeyttää ku jäin kii siäl (=huumausaineiden käytöstä).” (Teemu)

”Just ja just pääsin peruskoulun läpi hyvällä tuurilla.” (Ville)

”...mä oon ihan aina, et töitä on tekeville aina. Jos ei rupee valkkaamaan...Mä oon ihan levyseppähitsaaja ammattikouluajoilta saakka ollu ja metallitöitä tehny. Niin siviilitöissä kun vankilassaoloaikanakin.” (Lauri)

13.2.1 Kouluttautuminen vankeudessa

Kaikki vankilat järjestävät koulutusta. Heikon opiskelutaustan vuoksi vankien koulutustarpeet kohdistuvat useimmiten ammatilliseen koulutukseen. Koulutus vankilaiden aikana voi edistää myös muuta kuntoutumista ja samalla se mahdollistaakin uuden identiteetin sekä asenteet uuteen elämäntapaan vankilajakson jälkeen. Koulutuksen tuottajat ovat pääsääntöisesti ulkopuolisia oppilaitoksia ja opetuksen järjestäminen perustuu vankiloiden ja oppilaitosten yhteistyöhön. Työn tavoitteena on ylläpitää sekä kehittää vangin ammattitaitoa ja työkykyä sekä parantaa vapautumisen jälkeistä toimeentulomahdollisuutta. ”Työn tekemisen ajatellaan normalisoivan vankilaelämää

sekä vähentävän toimetttömyyttä ja syrjäytymisriskiä.” (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006, 28–29.)

”Mä oon tehny itse itselleni toisen ammatin tässä vankilassaoloaikana, niiku tavallaan vapaa-ajasta ottanu sen hyödyn, ni koriste veistoo harrastan kaikki vapaa-ajat.”
(Lauri)

Kaikki haastatelluista eivät kuitenkaan kokeneet, että se opiskelu mitä vanki vankeudessa suorittaa, hyödyntäisi vapautumisen jälkeistä yhteiskuntaan sitoutumista.

”Mä olen hiljaittain yrittäny ehdottaa, et tuol (mainitsee kaupungin X) vankilassa olis rakennuskurssi mikä kiinnostais mua. Siihen vaaditaan et puolvuotta aikaisemmin ku pääsis siviiliin, ni sinne pääsis. Mä otin vähä yhteyttäki sinne, et onko paikkoja vapaana ja niin pois päin ja siel olis paikkoja vapaana. Ja ite olisin kiinnostunut siitä... Siel saisit pikkusen pääomaa ja ei tarvi ajatella mitää laittomuksii... Mut tämä kurssi (mainitsee kurssin nimen) missä mä nyt oon ja päihdetyöntekijä on sitä mieltä, et mun pitäis keskittyä päihdeettömänä olemiseen ja jatkaa sitä asiaa mutta en mä tuu sielt mitään muuta saamaan ku ajan kulumaan” (Jarmo)

13.2.2 Vankeudesta työelämään. Totta vai unelmaa?

Vaikka siviilielämä oli vielä joillakin haastateltaville kovin kaukana, niin tästä huolimatta kaikilla haastatelluilla oli haaveena päästä siviilissä työelämään ja saada oma elämä järjestymään edes työpaikan osalta. Työpaikka haluttiin pitää elämässä arkea helpottavana keinona, vaikka omat heikkoudet olivatkin tiedossa.

”Onhan mullakin hyvii jaksoja, sillee et mä oon käyny töissä. Enkä mä muuta tahokkaan kun pysyy siellä töissä, mut kun en mä pysy...Se menee siihen huumeitten käytöön se homma. Mut kyl se työ auttais tavalliseen arkeen, monii mun kaltasii ihmisii se auttais.” (Jarmo)

”Et kyl mä palaan työelämään ja yritän sopeutua hyvin huomaamattomasti tohon massaan mitä tuolla menee. Mitä vähemmän ääntä pitämällä, et kävin tossa elinkautisen huitasemassa. Et joka tuomio on turha.” (Lauri)

Teemulla on työharjoittelupaikka vapautumisen jälkeen tiedossa ja muutenkin valmiit suunnitelmat elämässä etenemiseen.

”Meen työharjoitteluun semmoseen X -projektiin (=uusintarikollisuutta ehkäisevä projekti). Mä meen sinne nuorten kanssa ohjaajaksi, et kaikkee tommost urheiluhommaa meen niitten kaa tekee, et tollast tukitoimintaa nuorille. Mä lähen kuukauden päästä koevapauteen ja ne pitää mua siihen asti ku mä haluan olla, et vaik vuoden puoltoistakin. Ja sieltä kautta olis sit tarkoitus löytää niitä opiskelupaikkoja tai jotain. Et mul on ollu sellainen haave et mä haluisin perustaa kun niitä Krisejä on ympäri suomen, niin semmosen johonki päin suomee ja saada siihen vähän apua ja opetella kaikkii juttuja ja se olis sellanen unelma.” (Teemu)

Se tuleeko palattua takaisin kotikaupunkiin vaikuttaa paljon työnsaantimahdollisuuksiin. Tämä on hankala asia vangin elämässä, sillä siviiliin päästessä kotikaupungissa odottaa valmis tukiverkko ja ehkä jopa työpaikka, mutta entisen elämän takia sinne on ehkä vaikea palata. Uudessa kaupungissa on vaikea alkaa rakentamaan elämää uudestaan.

H: ”Onko vapautumisen jälkeen haluja lähteä takaisin kotikaupunkiin ton sun entisen elämän takia?”

V: ”En usko ainakaan tähän asti mietittynä. Varmaankin johonkin toiseen... Entisen työnantajan kanssa puhuttiin, että ei ole mitään estettä ottaa takas töihin, jos päätän siihen kaupunkiin palata. Kun mulla ei ole taustalla mitään omaisuusrikoksia tai tälle.” (Ville)

Pitkään vankeutta suorittaneille myös ikä saattaa tulla vastaan töitä etsiessä. Tällöin itse itsensä laillisesti työllistäminen, opiskelu tai aikainen eläke ovat ainoita vaihtoehtoja, ettei tarvitse työttömyyskorvauksien varassa elää.

” Ni myös on se mahdollisuus, että rupeen sitä harrastaa ihan entisöinti/verhoilutyötä ja kouluttaudun verhoilualalle, huonekaluverhoilijaksi. Ei koskaan voi sanoo, et on liian vanha opiskelemaan, vaan jos on haluja ja intoon tehdä, ni sit ihminenhan pystyy saavuttamaan... Mut sanotaan, et ku sä vedät jonkun elinkautisen. Ja pitäis kattoo kuitenkin esimerkiksi tuolla eduskunnassa päättävien henkilöiden semmoseen asiaan, et

kattokaa minkä ikänen se karju on ku se lähtee siviiliin. Et jonkunlainen osaeläke lyötäs sille. Et ku ajatellaa et täs viiskymppinen ukkokin, et mä on 54–55 ku mä vapaudun, ni pitää olla oikeesti olla tuttu työnantaja, kuka hei otta töihin. Et sä oot oikeesti semmonen kehäraakki jo, et eihän ne nyt ton ikästä jätäkää, vaikka se ois miten reenattu ja riskissä kunnossa, mut ku se kävelee semmonen lyhythihanen T-paita päällä ja hakattu muutakin kuin niitä Kippari Kallen ankkurin kuvia käsivarsiin... Ni tänä päivänä ventovieras työnantaja nielasee pari kertaa ja ajattelee, et mistä mä pääsen karjuun ensimmäisenä. Ja ku se kysyy, et missä sä oot ollu hei tän ajan. Ni se sanoo pamauttaa, et murhan huitasin perkele, ja nyt oon töitä kyselees sulta, ni et tuletko ens viikolla tai minä soittelen joo. Ja sitä soittoa ei kuulu koskaan.” (Lauri)

13.3 Perhe ja parisuhde

Vankeuslain 10. luvun 6. §:n mukaan ”vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa” (Vankeuslaki 767/2005). Kuitenkin Sosiaali- ja terveysministeriön (2006, 21) selvityksen mukaan vangit kokevat alkutilanteen kartoituksen olevan usein riittämätön ja heidän mielestään siinä tulisi nykyistä paremmin ottaa huomioon suhteet vankilan ulkopuolella olevaan perheeseen, vanhempiin sekä ystäviin.

13.3.1 Yhteydenpito läheisiin

Richterin (2002, 93–94) mukaan yhteydenpidot vankilan ulkopuolelle rajoittuvat kirjeisiin, puheluihin, tapaamisiin, poistumislupiin sekä saatettuihin lomiin. Puhelut tapahtuvat tiettyinä päivinä, tiettyyn aikaan ja ne saavat kestää määrätyn ajan. Toiveet puheluista tulee aina ilmoittaa ennakoon.

Tapaamisajankohdat ovat vankiloiden ilmoittamina ajankohtina, pääasiallisesti viikonloppuisin. Tällöin vanki voi tavata perhettä ja ystäviään. Suljetuissa vankiloissa tapaamiset ovat aina valvottuja paitsi puolison, lapsen, vanhemmat tai sisarukset käsitävä perhetapaaminen, joka on valvoton tilanne. Perhetapaaminen on aina anottava erikseen ja se toteutetaan yleensä vangille, jolla ei ole lomaoikeutta. Perhetapaamisen kesto voi olla muutamasta tunnista viikonloppuun. (Richter 2002, 93–94.)

Poistumislupa anotaan aina erikseen ja sitä voi anoa rangaistuksen ollessa puolessavälissä tai muussa tärkeässä syyssä jo aiemmin. Loma voidaan myöntää joko saatettuna tai ilman saattajaa riippuen vangista. (Richter 2002, 93–94.)

Avovankilassa yhteydenpito on helpompaa, sillä vangit saavat pitää omia kännyköitä. Vaikka oma päivä kulki aina samaa rataa, yhteydenpidolla sai heti tietää miten perhe siviilissä voi. Tällä oli haastateltavilleni iso merkitys.

”Pari kertaa päivässä soitellaa, mut ei sitä oikee meinaa enää keksiä mitää juteltavaa ku eihän täällä tapahdu mitään.” (Teemu)

”...emännän kanssa päivittäin, pari kolmekin kertaa päivässä.” (Jere)

Laurilla on vaimo suorittamassa omaa tuomiotaan suljetussa vankilassa, jolloin yhteydenpito on rajoitettua ja myös tapaamisia on harvoin. Yhteinen aika muodostuu kerran kuukaudessa tapahtuvista neljän tunnin perhetapaamisista. Tähän Lauri toivoi muutosta.

”Kerran kuukaudessa neljä tuntia on perhetapaaminen. Kivitalosta soittaminen päivittäin tai joka toinen päivä silloin kun hän haluaa soittaa...Enemmän yhteistä aikaa, esimerkiksi perhetapaaminen pitempi. Tässä talossa ei oo minkäänlaista kiven sisällä oleville henkilöille tarkoitettua järjestelmää. Siviili-ihmisille on.” (Lauri)

13.3.2 Perheen merkitys

Lapsuus on elämän onnellisinta aikaa. Leikitään kavereiden kanssa ja vanhemmat huolehtivat sinusta. Murrosiässä kaveripiirin merkitys korostuu ja vanhempien ajatuksilla ei ole enää niin suurta vaikutusta. Viimeistään täysi-ikäiseksi tultaessa nuori elää jo omien päätöksiensä varassa.

”...Mut sit mä oon sanonnu, et ihan turhaan syyttää, että ite olen soppani keittänyt. 18 vuotiaana alkaa se niin sanottu aikuisen elämä, että ei siinä ole enää vanhemmat vastuussa siinä.” (Ville)

Näkki (2006, 164) on tuonut omassa tutkimuksessaan esille perheen merkityksen rikoksettoman elämän motivaattorina. Silloin kun perhesuhteet ovat säilyneet yli vankeusajan, perheestä sai elämään siihen tarvittavaa mielekkyyttä. Tähän samaan ajatukseen myös haastateltavani olivat päätyneet. Erityisesti puolison asemaa oikean suunnan näyttäjän korostettiin.

”Perheen merkitys on tosi tärkeä, et enhän mä ilman sitä siel pärjäis. Et mä oon aina sanonu et jos mul ei olis puolisoa tai vaikka tota lasta ja välejä omaan perheeseen, niin mä käyttäisin vieläki ihan varmasti... Et ei tarvii enää edes ajatella et lähtiskö tekee jotaa rikoksia, myymää huumeita tai tommosia. Et ku miettii, et onko se sen arvoista et mä myyn huumeita ja menetän lapsen, ni ei todellakaan.” (Teemu)

Kaikkia haastateltuja yhdisti oman perheen arvostaminen riippumatta siitä millainen lapsuuden perhe oli ollut. Perheellä ei koettu olevan vaikuttavaa asemaa siinä millaisiin valintoihin haastateltavat olivat päätyneet elämässään.

”Ihan hyvä perhe on ollu, et ei oo mitään valittamista. Et ei oo alkoholi kuulunu sillee kauheesti asiaan mitä nyt normaalisti ihmiset joskus viikonloppuisin ottaa ja ollaan aika paljon oltu sillee perheenä kuitenkin. Aina vanhemmat olleet yhdessä, et ei oo eronnu ikinä. Ei mulla mitään huonoo sanottavaa ainakaan ole päinvastoin aina ovat tukeneet silloin kun urheilinkin.” (Teemu)

Villellä lapsuus oli ollut helppoa ja hän oli saanut kaikkea mitä oli halunnut. Tämä oli vaikuttanut Villen omaan ajatusmaailmaan, mutta helposta lapsuudesta ei kuitenkaan haettua syitä omaan käyttäytymiseen.

”Mulla on ollu rehellisesti sanottuna ihan pirun hyvä lapsuus... Et ei ole ollu perheväkivaltaa tai semmosta. Ja isäkin on ostanut mulle lapsena kaiken mitä olen halunnut melkein. Et kultalusikalla on suunnilleen syötetty. Et ihan sitä omaa, et sit kun rupes teini-iässä menovietetä olemaan, niin siitä se on sitten lähtenyt...” (Ville)

Myöhemmin Ville kertoo isäpuolen vaikutuksesta omaan elämään muutoksen tekijänä. Isäpuoli oli ollut täysin isän vastakohta ja hänen kanssaan Ville oli joutunut opettelemaan rahan arvon.

”Et mä oon kyllä tähänkin päivään sillee kiitollinen, täst isäpuolen panostuksesta, et se palautti sillee maanpinnalle et en tiedä mimmonen sitä olis tänäpäivänä. Et se vähän niinku opetti et pitää tehdäkin jotain et mä saan sitten tavaraa.” (Ville)

Kolmella haastateltavista oli lapsia joko nykyisestä tai entisestä liitosta, mutta vain Teemu oli viettänyt vankeudessaoloaikana enemmän aikaa lapsensa kanssa. Hän oli käynyt poikansa kanssa vankilan järjestämällä perheleireillä. Siviiliin päästyään Teemu halusi panostaa erityisesti isyyteensä ja elämän perusasioihin.

”No se et sais elämässään jotain aikaan, et ei vaan olis ja kyl se olis joskus hienoo joku työpaikka saada, ajokortit ajaa ja vois sit tehdä pojankin kanssa kaikkee kivaa. En mä haluu olla sen enempää. Vähän kuin oma isä, et se riittää. Perusasiat kunnossa, velat maksettu.” (Teemu)

Jerellä oli ollut nuorempana vaikea suhde vanhempiensa ja varsinkin äitinsä kanssa ja nyt isänä hän haluaa olla parempi vanhempi lapselleen, kuin mitä hän koki omien vanhempiensa olleen hänelle.

”...Sillä (=äidillä) oli niin tiukat kriteerit ja ku mä olin esikoislapsi, ni sillä ei ollu mitään näkemystä kasvatuksesta... Mut se kun olis antanut pikkasen ymmärrystä ja löysääkin jossakin asioissa, ni uskon, et oltais tultu ihan erilailla toimeenkin. Ja selittäny asioita minkä takii ne on väärin eikä ensimmäiseks sillee, et tulee lunta tupaan ovista ja ikkunoista. Lapsuudesta on jääny hyvin mieleen, et olin aika ilikurinen lapsi ja vilkas, ni mä sain melkein joka päivä selkääni. Ni mulla on yks laps entisen emännän kanssa, ni mä en oo edes tukistanut sitä. Ja mä oon aina yrittänyt puhua asiat sillee, et se itte tajuu... Mä haluaisin olla hyvä isä, mut sitä mä en oo pystyny olee.” (Jere)

13.3.3 Aikuisiällä rakennettu suhde

”...et saman arvoisia me ollaan kaikki, et tota ei meillä oo sitä kukkoa tunkiolla. Et kyllä mä kunnioitan häntä ja kuuntelen, et samal taval hänen sanansa painaa. Ei ole sillee et sä et akka määrää. Kato onhan Tarzanikin raaka ja rankka jätkä, mut kyl se Janesta huolta pitää.” (Lauri)

Kaikki haastateltavani puhuivat hyvin kauniisti puolisoistaan tai muista elämän tärkeistä naisista. He arvostivat puolisoiden mielipiteitä ja ajatuksia ja neljä haastateltavista oli valmis tekemään isojakin uhrauksia puolison eteen.

H: ”Mikä merkitys sun puolisollla on sun valintojen tekemisessä?”

J: ”Ratkaiseva.. Se määrittää kaiken. Et pitkästä aikaa mä pidän meitä perheenä, mitä mulla ei ole useempaa vuoteen ollu. Mulla on jotain mihin oikeesti keskittyä ja sellainen ihminen kenestä mä oikeesti välitän, kenen eteen mä haluan tehdä ja sen myötä mä haluan tehdä myös oman elämäni eteen. Et meil on yhteinen elämä. Mut aikaisemmin ku ei ollu päämääriä ja ei ollu mitään muuta ku kaverit.. Ja kaverit ku on samaa rataa mitä ittekii olit, ja pahempiaki. Ni silloin oli asiat aivan toisin. Mut nyt on niin sanotusti silmät auki, ku on eläny tollasen pienenkin hetken, sellaiset vuoden päivät, täysin normaalia elämää, ni tää kaikki tuntuu niin täysin lapselliselta, se minkä takii täälläkin ollaan (= istuu tuomiota vanhoista rikoksista).”(Jere)

Kaikilla ei ole vahvuutta lopettaa tai luopua ennen vankeutta elämää hallinneista asioista muiden ihmisten takia. Motiivi täytyisi löytyä ennen kaikkea itsestä ja Jarmo koki, että edes nykyinen tyttöystävä ei pystyisi pitämään häntä poissa huumeista tai opitusta elämästä. Hän uskoi enemmän entiseen elämään kuin tulevaan.

”...et mitä kaikkee on ennen tapahtunut, ni siihen uskon enemmän ku muutokseen. Kyllä näyttää vahvasti siltä, että tulen palaamaan takaisin.” (Jarmo)

13.4 Asuminen

Pirjo Näkin (2006, 165) mukaan yhteiskunta on luonut ihanteen, jonka mukaan vankeudesta vapautuva henkilö kiinnittyisi työelämään ja elättäisi itsensä. Tämä ei ole kuitenkaan yleisesti toteutuva tapahtuma, sillä suurin osa vapautuvista vangeista on vailla pysyvää asuntoa, mikä osaltaan vaikeuttaa yhteiskuntaan kiinnittymisessä. ”Yhteiskunnassa voidaan vasta sen jälkeen alkaa odottaa vastuullisuutta vapautuvien vankeiden omaan elämänhallintaan, kun yhteiskunnassa syntyy vastuullisuutta sen kaikkein huono-osaisimpia jäseniä kohtaan ja kun asumisen ja huolenpidon turvaamisesta on tullut keskeinen kansalaisten sosiaaliseen turvallisuuteen liittyvä tekijä”.

13.4.1 Asunnottomuus

Yhdyskuntaseuraamuksen asiakkaista noin 20 % on vailla vakinaista asuntoa. He asuvat asuntolassa, tilapäismajoituksessa, laitoksessa tai ovat täysin asunnottomia. Asunnottomuus on yksi sosiaalisista riskeistä, sillä asumistuki lakkaa yli kuusi kuukautta kestävästä rangaistuksen aikana, eikä asunnon säilymistä varmisteta muillakaan käytettävissä olevilla keinoilla. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006, 20, 25.)

Asunnottomaksi luokitellaan henkilö, joka asuu ulkona, tilapäisissä suojissa tai yömaajoissa, sukulaisten tai ystävien luona tai muutoin kiertää ilman asuinpaikkaa. Vapautuvat vangit, joilla ei ole tiedossa asuntoa, luokitellaan asunnottomiksi. (Tilastokeskus.) Lehtonen ja Salonen (2008; 11, 33) tuovat esille, että noin joka kolmas vankilasta vapautuva henkilö on vapautuessaan asunnoton. Suurin tässä tilanteessa oleva ryhmä on vankilasta vapautuvat huumeriippuvaiset. Heidän tilannettaan vaikeuttavat köyhyden ja sosiaalisten ongelmien lisäksi oma riippuvainen suhde alakulttuuriinsa.

”Tai et johonkin asuntolaan vapautetaan ihmisiä. Eihän se oo elämää semmonen, et ku sun naapurissa asuu joku narkkari tai alkoholisti, ni mitä sä voit siinä.” (Lauri)

Yleisesti haastateltavani kritisoiivat yhteiskunnan tapaa laittaa kaikki samasta ongelmasta kärsivät samoille asuinalueille, jolloin oma kuntoutuminen hankaloituu houkutusien ollessa koko ajan läsnä. Tämä tulee ilmi varsinkin heti vankilasta vapautumisen yhteydessä.

”...siel on kaikki alkoholisoituneet ja narkomaanit, halvat vuokrat. Se on semmonen pieni klimppi. Semmonen lähiö mist ei tarvii liikkuu paljo mihinkää jos halua huumeita tai jotain...Tottakai se helpottaa niiden, jotka haluaa sillee elää, mut jos siäl seassa asuu sellasia ihmisiä, jotka haluaa normaalia elämää elää, niin ei se sit taas hyödytä niitä mitenkää... Tuntu että virkavaltakaan ei siihen kauheesti puutu kunhan ne on siellä omassa jutussaan eikä liiku sielt mihinkää. En tiedä onko se näin, mut mun mielest se oli helpompaa ku tunsii kaikki ihmiset ja kun alkaa vetää kamaa, niin tulee kauheen eristäytyneeks ja on helpompi elää siel omas eristäytyneessä maailmassaan siel jossain.” (Teemu)

”Sillähän on suuri merkitys, et pitäis jokaisen pitkätuomioisen kaverin kohalla kattoo se mihin puitteisiin se vapautetaan. Et siinä ei oo ympärillä sitä mihin on helppo lähtee sit...Et ekast hetkest siit ni lähin puol vuotta on semmost aikaa. Ni aika ratkaseva, mikä pitää ottaa oikeesti aika tosissaan siin.”(Lauri)

13.4.2 Oma koti kullan kallis

Haastateltavillani oli hyvä tilanne asumisen suhteen, sillä heillä kaikilla oli tiedossa koti tai vahva uskomus siitä, että vapautumisen hetkellä he saavat itsellensä kodin. Ainakin Lauri tulee varmistamaan asian sillä, että hän säästää rahaa takuuvuokriin, jolloin rahalla on suurempi merkitys kuin siinä millainen heidän menneisyytensä on. Oma tilaa ja rauhaa toivotaan myös naapureiden osalta.

”Mä yritän järjestää elämäni siihen malliin ja siihen kuntoon, ku on se ajankohta, ettei mun tarvii mennä vonkailee yhtään mitään muuta kuin asuntoo... Mut kyllähän se voi vähän kiinteistövälittäjän naamaa kireeks vetää ku tällä naamalla kävelee konttoriin ja sanoo et hei mä tarvisin nyt vaikka kaksioo välittömästi. Mä uskon, että se hetken miettii, et mitä helvettiä tää jätkä meinaa nyt... Ja mä lyön suoraan vuokrarahat pöytään, takuuvuokran... Mä uskon, et rahalla on tänä päivänä suurin merkitys. Onhan se niin, et jos kuullaan, et ku henkirikosihminen asuu naapurissa, niin siitä muutetaan välittömästi pois tai halutaan järjestää häätö siitä. Niistä tulee saalis.”(Lauri)

”...Mä oon säästäny takuurahoja isompaa asuntoon ja muuta. Se on selvä ku mikä, et heti ku mä pääsen pois, lähtee asunto etintään ja sopiva ku löytyy, me muutetaan siihen” (Jere)

Samoin kuin Kyngäs (2000, 190) myös haastatteluuni osallistuneet miehet kokivat kodin paikaksi, jossa sai olla rauhassa, omana itsenä. Teemu oli kohdannut aiemmassa elämässään, että narkomaanien kodit olivat helposti muodostuneet koko porukan tukikohdiksi, jossa ei omaa tilaa tai rauhaa ollut. Sen vuoksi oma koti haluttiin pyhittää paikaksi, jonne on mahdollisuus päästä vain harvojen ja valittujen. Myös Laurilla oli saman suuntaisia ajatuksia oman rauhan tärkeydestä.

”Et se saa omaa rauhaa, sehän siinä on. Ja mun mielest just kun lopetti kaikki noi, niin tuliki semmonen olo, et oman kodin haluaa pitää omana kotina ja sillee et en mä oo niinku hirveesti ees kertonukaan kellee ihmisille mis mä asun tai mitää, koska ei niitten tarvii tietää semmosia. Et oma koti on semmonen paikka mis saa olla turvasa...Ja ku ennen se oli semmost et kaikki notku jonkun kämpällä, kymmenen ihmist nukku siel lattioilla ja. Et kunhan jollain kaveriporukasta oli kämppä ni silloin oli tavallaa kaikilla kämppä. Eikä mitää omaa rauhaa saanu ikinä. Ovikellot soi, ikkunoihin hakattiin etkä saanu nukkuakaan rauhassa. Mut nyt on semmonen, et siit ei tiedä kun ne jotka tulee siellä käymään. Mä saan olla siellä oma itteni.” (Teemu)

”En mä usko, et ensimmäisenä niitä tulijoitakaan on niin kauheesti. Mä en oo semmonen niin sanottu matkahuoltoihminen ollenkaan, et tulkaa meille. Et mä oon aika yksinäinen ja omissa porukoissa. Mä vietän sitä aikaa yksin ja oman perheen kanssa, et mä en oo semmonen hengailija, et pitää aamulla lähtee Sokkarin kulmille, et mä nään jotain siellä.” (Lauri)

Jere oli elänyt lapsuudessa paljon isovanhempiensa luona, jolloin turvallisuuden tunne oli jäänyt puutteelliseksi. Oma, aikuisena puolison kanssa hankittu, koti on turvasatama, missä on hyvä olla.

”Koti on mulle pyhä paikka. Se on varmasti suurimmaksi osaksi senkin takia ku nuorena vietin niin paljon öitä mummolla, ni ei ollu ikinä sellasta turvallisuuden tunnetta oikeestaan missään. Ni se on tänä päivänäkin, et koti pitää olla ihmiselle sellanen turvapaikka, et siel on hyvä olla. Se merkitsee mulle tosi paljon.” (Jere)

13.5 Ystävät

Haastatelluista suurimmalla osalla oli ainakin yksi läheinen ystävä, joka on pysynyt rinnalla niin hyvinä kuin huonoina hetkinä, vastoinikäymisistä huolimatta, samaan aikaan kun siipeilijät ovat hiljalleen kadonneet kuvioista. Osa haastateltavistani puhui siitä kuinka heidät oli ympäröineet henkilöt, jotka halusivat vain hyötyä haastateltavien elämäntilanteista ja heikkouksista, mutta tosipaikan tullessa eteen he olivat kadonneet jäljettömiin.

”Mulla on kouluaikasii kavereit, et ne on säilyny. Et ku laskee, et mä oon viiskymmentä, ni tosta skidi-ikästä 15 vuotiaasta, siinähan on pitkä tie kuljettu... Et ystävät on ystäviä aina ja tulee säilymään... No siin on ollu aika hyvää äijää ja sit semmost, jotka ei. Et ne vaan halua olla ja hyötyä siitä mun väkivallasta... Et joku nimellä ratsastaja kulkee siellä.” (Lauri)

”Osa tälläsistä kavereista, tuntuu, et ne nauttii, jos mä alan tappelee jonkun kaa, teen jotain hölmöö tai muuta, ni suorastaa yllyttää. Et siin huomaa sen tosiystävien eron, et ne repii sua pois. Mut nää idioottikaverit ei oo mitää muuta ku härkkimässä sua eteenpäin. Ja loppujen lopuksi ne ei ees seiso sun selän takana loppuun asti.” (Jere)

”Sit rupes miettimään, et eihän mul oo mitään ystävii ees, et lähinnä sellasii kavereita, joiden kanssa kamaa vedetään ja mut se on sellasta hyväksikäyttöä, et ei se oo mitään ystävyyttä... Sen huomas kun mä jouduin tutkintavankeuteen, niin oli paljon rahaa siinä ja oli paljon huumeita ja mut sit loppu huumeet ja sit loppu rahat ja sit loppu ystävätki. Huomas et on aika yksinäinen.” (Teemu)

Myöhemmin Teemu kertoi kuinka oli muutamaa vuotta aikaisemmin varastanut parhaan ystävänsä kodista kaiken ja saanut myöhemmin anteeksi tapahtuneen. Silloin hän oli ymmärtänyt mitä tosiystävyyys on.

”Kun mä menin hoitoon viimeks, niin mä lähetin sille kirjeen et toivon ettet oo niiku vihanen ja sano vaan, et mitä mä oon sulle velkaa. Ni se sano vaan, et et oo mitään velkaa. Et hoida vaan ittes kuntoon niin on velka maksettu... Sitä usko, että oikeeta ystävyyttä on vielä olemassa. Et yleensä se on ollu rahalla mitattavissa, et ollaanko ystäviä vai ei. Tää on ollu sellanen, missä ei ole tarvinu maksaa siitä kavaruudesta eikä se ole halunu hyöty musta mitään eikä toistepäin. Se kertoo siitä että on oikeesti ihmisiä, jotka on kavereita keskenään. Niin mäkin tekisin omalle parhaalle kaverilleni. En mä laskis mitään rahallista arvoa menetyksille.” (Teemu)

Ystävyysuhteiden merkityksellisyyttä kuvasti haastateltavien mielestä myös se, kuinka ystävät uskovat, luottavat ja haluavat parastasi. He toimivat sinulle aikuistumisen äänenä.

”On se yrittäny sillä tavalla et tekisin, ku hänel on firma, ni tekisin siel hommia ja yrittäny, et jos mä vähän rauhottuisin, et eiköhän toi nuoruus oo jo eletty ja mentäis vähän eteenpäin, mut ei se mun kohdalla oo onnistunu.” (Jarmo)

”Et yleensä jos mullakin on ollu auto kaupungilla ja ollaan baariin menty, ni kaverit on ottanut avaimet multa ihan sillee, et en lähe ajamaan ja sitten mä oon niinku huijannu, et mun pitää hakee röökit tai jotain et annatko avaimet siks aikaa. Ja sithän en ole ees tullu takasin.” (Ville)

”Heille ei ole sille merkitystä mikä mun tuomio on tai missä mä oon. Ne on niiku hyväksyny sen ja auttaa ja toiminu sen mukaan mitä ite pystyy. Et tavallaanhan se on tukemista, kyl sielt saa sitä. Niil on valtaa ja kanttia sanoo, et hei hei toi ei oo nyt ihan oikeesti oikein. Et ton ikänen ukko ei näin toimi” (Lauri)

13.5.1 Menneisyyden haamut

Ystäväpiirillä on merkitystä siinä millaiseksi kasvat ja millaisia tekoja elämässäsi teet. Omaa paikkaansa haetaan niin yhteiskunnasta kuin omasta kaveripiiristäkin. Halu osoittaa muille oma arvonsa saattaa lopulta johtaa väärin tekoihin. Nuoruuden ystäväpiiriä ei kuitenkaan syytetty omista teoista tai ongelmista.

”Mä oon ite valinnu sen ystäväpiirin. Mä ihannoin aina semmosii ihmisii, aina vähän vanhempii ja tykkäsin... Ehkä kuvittelin, et tytötkin tykkää ku on vähän kovempi jätkä. Et jos muut polttaa tupakkaa, niin mun täytyy polttaa pilvee et on vähän niinku parempi ku muut tai jotaa. Ja sit sitä huomaa, et sai jonkunlaista valtaa siinä omassa kaveripiirissä ja jotaa pelkookin herätti kun pyöri tietynlaisten ihmisten kanssa jo yläasteella.” (Teemu)

”Kaikki on omasta tahdosta tehtyjä. Kaikki huumeet joita oon käyttäny tai ostanu, on omasta tahdosta.” (Jarmo)

Ystävyysuhteet ovat saattaneet kaikota erilaisten elämäntapojen vuoksi. Huumeiden käyttö nuorempana on katkaissut välit kouluaikaisiin ystäviin tai muihin ihmisiin menneisyydessä. Kynnys ottaa yhteyttä koetaan suureksi, sillä omaa epäonnistumista elämässään ei kehdata jakaa sellaisten kesken, jotka ovat elämässään menestyneet.

”Sellasia hyviä yläasteaikaisia ystävyssuhteita on menny periaattees kokonaan kaikki. Eikä tänä päivänä ees, varmasti sais kyl takaisin, mut ei kehtaa ku ei oo mitää semmost kerrottavaa. Ne on lukennu ittesä hyvii virkoihin ja on työssä käyviä ihmisiä ja mee nyt sit ite kertoo siinä et ei oo saanu mitään elämässään aikaseksi.” (Teemu)

Aikuisiällä joistakin pitkäaikaisista lapsuusajasta kestäneistä ystävyssuhteista on myös pakko itse omaehtoisesti luopua, silloin kun tietää, että niiden läsnäolo houkuttelee tekemään tekoja, joita myöhemmin katuu. Tämä irrottautuminen vaikuttaa niin asuinpaikan valintaan kuin yhteydenpitoonkin. Siinä vaaditaan omaa vahvuutta ja määrätietoisuutta.

J: ”On joo, mut oon ikävä kyl joutunu jättää semmosii myös pois. Et ihan vaa morjesta ja juttelee, mut en oo sit sen enempää missää tekemisissä, et en lähe kupille tai kaljalle tai mitään muuta. Se johtuu omista kokemuksista, mihin on joutunu näiden kavereiden kaa ja tietää mihkä voi joutuu. Mulla on itellä päämääränä lopettaa kokonaan päihteiden käyttö, ni siin joutuu väkisteekin karsii aika paljon ihmisii pois. Ja siinä kyl huomaakin sellaset kaverit, jotka tulee kylää vaik kahville tai syömään tai jotain muuta, et aina tarvii lähtee ryypäämään tai bilettää muuten... Et mä koitan just ettii asuntoo sellaselta alueelta mis ei oo niin paljoo entisii kavereita ympärillä ja vääränlaisia kavereita, ketkä saattaa helposti temmata mukaansa tai sit mulle tulee houkutuksii. Et ei mun tarvii kattoo, ei mun tarvii edes lähtee baariin yhdelle kaljalle, koska mun mielestä siinä ei oo mitään järkeä. Se on vähä sellasta ittensä kiduttamista. Et jos mä otan yhden, ni mä otan yleensä loppuun asti niin kauan kun sisukset sietää. Se on vähän sama minkä muun jutun kaa. Sen takii ei mielellää sellasii kaupungin-osiin mistä on liian helppo lähtee kavereitten mukaan.” (Jere)

13.5.2 Vankeudessa syntyneet ihmissuhteet

Vankeudessa muodostetut kaverisuhteet koettiin omalta osaltaan haastaviksi. Haastateltavat kertoivat, että vankeudessa on niitä henkilöitä, jotka tukevat sinua pysymään päämäärässä, mutta myös niitä, jotka eivät ymmärrä halukkuutta muutokseen.

”Jotkut voi epäillä jotain et miks et vedä ja miks oot lopettanu, et onks sul jotain ongelmia tai jotain mut on niitakin ihmisiä jotka on mun kanssa samoilla linjoilla. Et kyl mä enimmäkseen pyörin sit niitten kaa täällä.” (Teemu)

Haastattelemanani henkilöt eivät olleet siitä varmoja, pystyykö tai haluaako näitä vankilassa tärkeiksi muodostuneita suhteita pitää yllä siviilissä ja onko kaikilla halua pysyä vankeudessa suunnitelluissa päämäärissä. Epäonnistumisen kohdatessa ei yhteyttä haluta edes ylläpitää.

”Se riippuu siitä, et miten toi elämä tuolla menee. Et sillee jos ajattelee et mä esimerkiksi alkaisin käyttää jotain aineita, niin en mä ees kehtais pitää yhteyttä semmisiin ihmisiin. Et mä antaisin mieluummin niiden vaan olla ja toivoisin samaa sieltä toiselta puolelta. Vaikka ei täs nyt paljoa enää ystäviä ole jälellä. Mut kyl mä mieluummin yksin oon kun pyörin tuol sellasten kaa, jotka haluaa vielä jotain säätää.” (Teemu)

13.6 Rangaistusajan suunnitelma

Sosiaalihuoltolaki 710/1982 ja sosiaalihuoltoasetus 607/198 velvoittavat huoltosuunnitelman tekemiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006, 30; Sosiaalihuoltolaki, Sosiaalihuoltoasetus.) Vangeille laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jossa käsitellään mm. vankeusajan sijoittamiset ja toiminnot rangaistusajan aikana. Ennen vapautumista suunnitelmaa täydennetään vielä vapautumis- ja valvontasuunnitelmalla. Vapautumissuunnitelmassa kartoitetaan vangin mahdollisuudet selviytyä vapaudessa. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006, 33.)

Tätä vankilasta vapautumista tulisi suunnitella jo hyvissä ajoin ennen vapautumista ja vapautuvan vangin sosiaalinen verkosto ja viranomaiskontaktit; sosiaalitoimisto, työvoimatoimisto, asuminen, päihde- ja mielenterveyskuntoutus, terveydentilan arviointi ja mahdolliset tukitahot, tulisi kartoittaa jo tässä vaiheessa. Tärkeää olisi tukea ja opettaa elämän- ja arjenhallintataitoja. Tähän tarvitaan oikeaa palveluohjausta, jonka avulla vankilasta vapautuva voidaan saattaa asuntoa, toimeentuloa ja mielekästä tekemistä koskevien palveluiden piiriin. Monelle on tarpeen ns. matalan kynnyksen kontaktipiste, josta saa tukea ja oppia elämänhallintataitoihin. Vankilasta vapautumista valmistellaan niin, että se tukee rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006: 22, 26.)

Jarmo koki, ettei häntä kuunneltu tarpeeksi suunnitelmaa laadittaessa tai että RANSUA (rangaistusajansuunnitelmaa) ei ole päivitetty ajan tasalle koskemaan vangin nykytilaa.

”Ei oo päivitetty siviiliä varten. Olen yrittänyt kyllä keskustella asiasta viimeiset puoli vuotta, mut nyt on se keskusteluintokin kadonnu kokonaan. Et ei sitä enää tuu, et kaikella on rajansa...Kyllästyny oon tähän toimintaan.” (Jarmo)

Omaan RANSUUN eivät kaikki haastateltavat olleet edes tutustuneet sen ensimmäisen laadintakerran jälkeen, eivätkä he näin ollen edes muistaneet mitä se piti sisällään. Ville koki, että hänen siviiliin sijoittamista on alettu käsittelemään vankilan puolelta liian aikaisin, sillä vapautumiseen on aikaa vielä muutamia vuosia. Häneltä oli tiedusteltu jo viime vuoden (2010) aikana missä kaupungissa hän aikoo siviilielämää rakentaa. Tämä aiheutti hänen mielestään ristiriitaisia tunteita, sillä ajatus siviiliin pääsystä houkuttaa, mutta samalla se hidastaa tuomion suorittamisen motivaatiota.

”Nää vankilathan on yleensä, et ku alkaa tää vapautumisjuttu, et onko se nyt neljää, viittä, kuutta kuukautta ennen, rupeevat valmistelee, ni on kämpän hakemista ja. Ni sehän mua on naurattanut, ku oliskohan ollu, et jo viime vuonna kysyttii, et mihin kaupunkii oot ajatellu vapautuu. Ni minä oon sanonu suoraan, et kysykää siinä helmimaaliskuussa (mainitsee vapautumisvuoden), et en oo miettinytkään koko juttuu.” (Ville)

Vaikka vankien muutos lähtee omasta asenteesta muutokseen, on rikosseuraamuksella vaikutusta siihen millaisina vangit kokevat omien ajatusten ja mielipiteidensä yhteiskunnallisen arvon. Jarmon kohdalla vankeudessa tarjotut tukitoimet eivät kohdanneet asiakkaan toiveita ja eläneet asiakkaan muutoksien mukaisesti. Keskustellessani Jarmon kanssa hänen ajatuksistaan omaan muutokseen, hän koki, hiukan katkerasti, että oman muutoksen aika on vasta silloin kun vankeinhoitolaitos (=Rikosseuraamuslaitos) alkaa kuunnella oikeasti hänen toiveitaan. Jarmon mielestä vankeus on ainoa paikka, missä hän pystyy opiskelemaan toivomaansa rakennusala, mutta rikosseuraamus ei ole hänen kanssaan samoilla linjoilla.

H: ”Missä kohdassa olet ajatellu alkaa miettimään?”

J: ”Siinä kohdassa kun vankeinhoitolaitos tulee vastaa toivomuksii.” (Jarmo)

H: ”Tarkoittaen mitä?”

J: ”Edetä asiassa sillä tavoin, et se edistää mun työn tekoa siviilissä (= tarkoittaa rakennusalan koulutusta, josta on puhunut aiemmin). Se mua ihmetyttää, et maaliskuussa 2009 mut otetaan kiinni ja mul on siinä reilun puolen vuoden huumeiden käyttö alla ja näin poispäin, niin tehdään rangaistusajansuunnitelma siinä vaiheessa, eikä sitä päivitetä missään vaiheessa tai kysellä, et mitä ajattelet nytte. Ni ei se elämäkään siit etene millää taval.... Mut ei se oo edenny se homma millään tavoin, eikä sitä nyt enää ehdikään. Itse asiassa tämä tuomio on niiku mennyttä aikaa täysin (tuomiosta suorittamatta viidesosa). En ole pettynyt siitä, mut ei ole vaan kuunneltu ajatuksia tarpeeksi...Et ei se edistä mun kuntoutumista, et oon tuol vanhojen käyttäjien kaa keskustelemassa entisistä käytöistä ja kenties tulevistakin käytöistä.” (Jarmo)

H: ”Oletko ajatellut, että pystyisit aloittamaan siviilissä samantyyppisen koulutuksen?”

J: ”Ei en usko et. Mä valehtelin itelenni, jos sanoisin et mä pääsen (mainitsee vapautumispäivän) ja menen vaik rakennusalan koulutukseen, ni ei siit tule mitään. Ei sitä motivaatioo saa siviilis heti. Et sit täytyy niinku vankilaan tulla ja täällä sit.” (Jarmo)

Sosiaali- ja terveysministeriön (2006: 28, 30) selvityksen mukaan erilaisilla tukitoimilla pyritään vähentämään rikollista käyttäytymistä vaikuttamalla sitä tukeviin arvoihin ja asenteisiin. Lisäksi paneudutaan ongelmanratkaisu- sekä sosiaalisiin taitoihin, itsekontrolliin sekä kriittiseen ja luovaan ajatteluun. Tukipalveluiden tarkoituksena on saada asiakkaan ääni kuuluville niin, että asiakkaalle on annettava mahdollisuus vaikuttaa omien palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Asiakasta koskevat asiat on käsiteltävä niin, että niissä otetaan huomioon asiakkaan etu. Tämän suunnitelman laatiminen on tärkeää palveluiden jatkumisen kannalta.

13.7 Tahtomattaan leimattu

Timonen (2009: 246–247, 254–256) on tuonut esille omassa tutkimuksessaan yhteiskunnan asenteet rikoksesta tuomitun hakiessa vapautumisen jälkeen apua jaloilleen pääsemisessä. Hän kirjoittaa auttamisjärjestelmästä ja sen toimintojen dialogisesta, molemmin puolin tapahtuvasta tasapuolisesta kommunikoinnista ja ymmärtämisestä. Silloin kun viimeinen osoite on ollut vankila, ei yhteiskunnan palveluiden antajien ole helppo asennoitua henkilöön objektiivisesti, ilman omaa ennakkokäsitystään henkilöstä. Rikolliselle jää teoistaan, joista rangaistus on jo suoritettu, vielä suorituksen jälkeenkin rikollinen leima. Sama ongelma ilmenee kaikilla yhteiskunnan rajoilla elävillä. Tällöin vaihtoehtoina on joko tyytyä asemaansa tai nousta vastustamaan identiteettiä tuomaa leimaa. Tärkeintä on kuitenkin tietää itse kuka on ja millaisena itseänsä pitää.

Haastateltavistani Teemu koki, että hänet oli leimattu yhteiskunnan tukipalveluiden kannalta narkomaaniksi siitäkin huolimatta, että hän oli ollut kuivilla jo pidemmän aikaa. Laurilla oli samassa elämäntilanteessa olleiden ystävien kokemusten perusteella huono kuva yhteiskunnan asenteesta vankilatuomion jälkeen. Hänelle oli kerrottu, että virastoissa oli saatu kuulla ainoastaan tyhjiä lupauksia, mutta omakohtaisia kokemuksia ei hänellä asiasta pitkästä tuomiosta ja siviilielämän puutteesta johtuen ollut.

H: ”Oletko havainnut, et sut on leimattu jossain vaiheessa rikolliseksi?”

T: ”... yks juttu, et sä meet niinku terveystakeskukseen ja sulla lukee et sä oot narkomaani ni aika tylyä palautetta tulee. Aina luullaan, et esittää vaan jotain tai haluaa vaan lääkkeitä. Ja sit sossut epäilee kaikkee sen rahan suhteen, et olisitko sä ees minäkään toimeentulotuen arvoinen, et mun mielestä aika vähäpätöisenä pidetään... Tuki-palvelut leimaa yleistämällä.” (Teemu)

L: ” Ja sama on verrattavissa joka toimistossa mihin sä meet. Se on musta hurjinta, mitä mä oon kavereilta kuullu, mitkä on vapautunu. Odota ku meet sille virkailijalle, et sua pompotellaan virkailijalta virkailijalle ja asia ei etene yhtään. Ni siinä vaiheessa se pitkäjännitteisyys häviää. Se vähäkin mitä se on yrittäny takoa ittellensä päähän,

et yritä nyt hoitaa tää asia, ni se tulee hoidettua, ni se vaatii sitä keskittymistä oikeesti.” (Lauri)

Muut haastateltavat kertoivat yhteiskunnan tukipalveluiden asennoituneen heihin pääsääntöisesti hyvin ja he kokivat saaneensa apua aina kun olivat sitä tarvinneet. Erityisesti työvoimatoimiston asennoitumista kiiteltiin muutamalta taholta.

J: ”Et mua kohtaan ainakin hyvin ja ymmärtävästi. Et varmaan ne näkee niin paljon erilaisia ihmisiä. Ainakin meidän kaupungin työvoimatoimisto ei oo käyny osottelee syyttävällä sormella, et iteppähä oot laittanu elämäs tähän jamaan et turha tulla rui-kuttaa jos et saa töitä tai muuta. Et sit koitetaan jotain keksii, kouluu tai muuta, et käyää yhes läpi. Siihen mä oon suht tyytyväinen...Ihmiset käyttäytyy ihan erilailla mua kohtaan jotka tietää vähääkin menneisyydestä. Et varsinkin sukulaiset, toiset sukulaiset, jotka luulee olevansa parempia ihmisiä.” (Jere)

Siitä kaikki olivat yhtä mieltä, että ympärillä olevat ihmiset leimaavat omalla käytöksellään. Myös median ja sosiaalisen median osuus leimaajana nostettiin esille.

”...koska lehdistö oli poliisin ja syyttäjän jutuista leimannu ihan täysin, et on joku wiuwuu, ettei ole kaikki kotona ja et on hirvee hirviö ja kaikkee tämmöstä.” (Ville)

” Ihmisillä on kumma tapa, et ne muistaa aina. ...ni hän oli vetäny jo Facebookkiin siitä, et kolaroin elinkautismiehen kanssa. Ylitti (mainitsee kaupungin X) uutiskynnyksen. Mut se on jollekin siviili-ihmiselle, et haluavat tehdä siitä ison numeron.” (Lauri)

13.8 Yhteiskunnan pienet ongelmakohdat

Kääriäinen (1994, 272) on todennut, että vangit kärsivät usein päihdeongelmien lisäksi mielenterveysongelmista, joihin on usein vaikea saada apua. Tätä samaa mieltä myös yksi haastateltavistani, jolla oli omakohtaisia kokemuksia palveluiden hankalasta saatavuudesta. Korvaushoitojen saatavuus koettiin vastakohtaisesti liian helposti saataviksi ja yhteiskunnan tavaksi hoitaa narkomaanit pois silmistä.

”Et esimerkiksi terveydenhuollossa mielenterveysasioissa, ni niissä on ihan älyttömästi parantamisen varaa. Et saattais noi itsemurhatilastotkin laskea ku ei ensimmäiseks

hyysättäis niitä rahoja ihan vika paikkaan. Et laittettais ne johonkin tollaiseen tärkeempää juttuun... Ja nää palvelut ei oo helpost saatavilla. Mä olen joskus koittanu saada, hakea ahdistukseen apua, ni mulle tarjotaan suunnilleen kuukauden päästä jotain peruutuspaikkaa, ni siin vaiheessa on moni jo ehtiny painaa liipasinta, et puhun omakohtaisista kokemuksista. Et kaverit jos olis saanu ajoissa apuu, ni varmasti olis useempi hengissä... Varsinkin sit jos tullaan ite hakee ja pyytää. Et mun mielestä se on jo aika paljon ihmiseltä, et se nöyrtyy sen verran et halua oikeesti ottaa apuu vastaan. Pitäis ehkä enemmän olla sellaisia tukijuttuja, joista lähtis vähän kartottaa, et mitä tarvii ja nimenomaan mitkä asiat on ajannu siihen tilanteeseen. Eikä ensimmäisenä työnnetä vaan jotain tabui ja lääkkeit kourat täytee, et pyritään, just jos on masennust tai muuta.” (Jere)

”Ja se kuinka helposti pääset korvaushoitoihin. Sä et ole välttämättä koskaan vetäny mitään ja sä voit kävellä sinne, sä saat ilmaset huumeet joka päivä. Et ei välitetä enää. Et sä oot narkkari, okei mee sinne hoitoo. Et kun se menee korvaushoitoon niin sit se ei tuu hyppii enää siihen terveyskeskuksen luukulle.” (Teemu)

Avovankilan tehtävää kritisoitiin erityisesti pitkäaikaistankien osalta. Heidän mielestään ensikertalaisten sijoittaminen vankilaan ei edistä nuorta kasvussa rikoksettomuuteen. Avovankilan tehtävä olisi heidän mielestään toimia pitkäaikaistankkeille palkintona hyvästä vankilaurasta, eikä ensikertalaisen nuoren rikoksentekijän, joka saa lyhyen kuukausissa kestävän tuomion, ensisijoituspaikkana.

”Sen mä sanon noista nuorista kolleista...et sanotaanko kun sä saat sen ekan tuomion. Se pitäis luvututtaa kylmästi kivitalossa, suljetussa talossa aivan koko tuomio. Silloin karsiutuis tää niin sanottu linnaan palaaminen. Tää on liian helppoo, ne tulee koht takas. Talvi tulossa, eihän täs mitään. Käydään vähän ritsaamassa tossa kato lähikauppa ja sit. Ei tämmönen tunnu vankilalta. Se on mun mielest sitten oikein kun, omalle kohalle sanotaan, et ku sä luvit kuus-seittämän vuotta, et sä pääset avolaitokseen sitten niillä ehdoilla. Sä saat tavallaan itelles sen, et sä oot ansainnu sen. Se laittaa miettimään, et kannattako sun nyt mokata sitä...Ni tässäkin talossa olis puolet vähemmän noita jotka on just rintaruokinnasta päässeitä. Ne mietti vähä niit asioit tarkempaa, ku niitä pidettäis se 3-4 kuukautta mikä heille jää siitä istuttavaa. Ni kylmästi tuolla se 24 tuntii kopissa ja siihen ulkoilut ja ruokailut ja punttisalit mitä nyt on. Ne kurit ja lait mitkä siellä on, soitot kymmenen minuuttii, pari soittoa viikkoon, ni

se asenne muuttuis aivan erilaiseks. Tää on paapomista tämmönen. Ne ei pidä enää pelkona sitä linnaa. Et ennen ku sanottiin, et joutuu linnaan, ni hyvä ettei housuun paskonu. Tänä päivänä ne käy täällä hakkaamassa kuvia käteen ja leiritulilla kehu-taan, et mä oon istunu sen ja sen kanssa, vaikka ei oo nähny ku nurkalla jossain tai huomenta sanonu vapisten ohimennen.” (Lauri)

Vankilassa pakollisina suoritettavat kurssit eivät miellyttäneet sisällöltään kaikkia. Kurssit ja erilainen tekeminen koettiin mielekkääksi, mutta niiden sisältö oli haastattel-tavien mielestä kohdistettava siviilielämää hyödyttäväksi. Asiasta ja omista mielipi-teistä puhuminen henkilökunnalle koettiin riskiksi, sillä oma vahva tunne siitä, että mielipiteen kertomisen seurauksena oli uhka siirrosta ”kivitaloon”. Tästä esimerkkinä oli Teemun ajatus omista vaikutusmahdollisuuksistaan.

” No sanottaisko et tää toimintapaikka, mikä mulla on täällä vankilakurssilla, ni tän viis kuukautta. Ni se on niinku... ihan perseestä. Elämönhallintakurssi meidän ikäisil-le ihmisille vankilassa, missä askarrellaan leivinpaperista lumihiutaleita ja siis pide-tään sillee niinku tyhmänä. Pesukoneita opetellaan käyttää ja tiskikoneita ja silittä-mistä ja ihan niinku turhia juttuja. Mä kerran pyysin pois sielt kurssilta ni mut uhat-tiin siirtää kivitaloon täältä, et en oo sen jälkee pyytäny. Ja nyt mä pääsen onneks pois sieltä ens viikolla” (Teemu)

14 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastateltavillani oli tarkka näkemys siitä kuinka he halusivat yhteiskunnan kohtelevan ja asennoituvan heihin. Omat teot ja niiden merkitys yhteiskunnan kannalta tie-dostettiin, rangaistukset koettiin ansaituiksi, tosin niiden määriä tai pituuksia ei aina hyväksytty. Suurimmalla osalla haastateltuja oli vahva oman toipumisen ja vahvistu-misen motiivi tulevaisuudelle, mutta havaittavissa oli myös omaan tilanteeseen lannis-tumista. Muutos koettiin pelottavana, kun paluu vanhaan oli tuttua ja turvallista.

Puolisoiden, perheen ja todellisten ystävien merkitys nousi jokaisessa haastattelussa esille. Ne olivat voimavara, joihin oli pystynyt tukeutumaan kaikissa elämäntilanteis-sa. Yhteydenpito oli saattanut olla vuosien varrella tauolla, mutta se ei ollut katkennut missään vaiheessa kokonaan. Siviiliin päästessä heistä saa haastateltujen mielestä sel-

laista tarvittavaa tukea, jotta arki ilman rikoksia tai/ja ilman päihteitä on mahdollista. He uskaltavat olla myös eri mieltä kanssasi ja sanoa mielipiteensä suoraan, jolloin asioiden hyssyttelylle tai piilottelulle ei jää sijaa ja mahdollisuutta.

Työllistyminen ja/tai ammatillinen kouluttautuminen oli kaikille haastateltaville tärkeä yhteiskuntaan sitouttava tekijä. Yksi haastateltavista oli suorittanut ammattikoulun siviilissä ollessaan, osa opiskeli parasta aikaa tai oli aiemmilla tuomioillaan opiskellut ammattiin ja osaamista haluttiin hyödyntää oikealla tavalla myös siviilissä. Yhdellä oli toiveena saada ammattikoulututkinto, mutta hän ei ollut henkisesti valmis opiskelemaan siviilissä. Haastateltavan mukaan päivittämättömässä rangaistusajan suunnitelmassa, ei koettu opiskelun olevan ykkössijalla, vaan kokonaisvaltaisen elämänhallinnan. Haastateltava itse kuitenkin koki, että opiskelu mielekkääseen ammattiin olisi toiminut hänelle parempana motivoijana kuin ryhmätoiminta muiden päihteidenkäyttäjien kanssa. Tämä on mielestäni ristiriitainen käytäntö siinä kohdassa, kun vanki itse toivoo saavansa elämäänsä itselle tärkeän ja motivoivan päämäärän, mutta vankilassa työskentelevät henkilöt eivät edes anna vangille mahdollisuutta osoittaa työkuntoa ja motivoituneisuutta.

Työn tekemistä ei kenenkään haastateltavan kohdalla pelätty ja sen koettiin auttavan kokonaisvaltaisessa elämänhallinnassa. Erityisesti miehekkäiden ja fyysisten töiden; rakennus-, asennus- tai metallitöiden, tekeminen koettiin mielekkääksi ja itselle sopivaksi. Töitä tehdessä arki ei ollut vain samaa päämäärätöntä kuljeskelua aikatauluista välittämättä, vaan se aikataulutti ja rytmitti koko elämää. Työstä saaduilla kiitoksilla motivoitui yhä parempiin suorituksiin, jolloin rikollinen elämä tai päihteiden käyttö oli usein taustalla. Töiden loppuessa, monen kohdalla loppui myös elämänhallinta.

Itselle mielekkään työn saanti koettiin tulevaisuudessa mahdollisena ja toivottuna tekijänä. Haastateltavat pitivät monia työnantajia henkilöinä, joille työn laatu on tärkeämpää kuin sen tekijä. Tosin mahdollisuus osoittaa osaaminen uudelle työnantajalle koettiin haastavaksi. Kotikaupungissa olisi monella mahdollisuus työllistyä, sillä siellä on jo valmiiksi luodut kontaktit, mutta menneisyydessä tapahtuneet asiat tai elämänpiiri tekevät paluun omalta osaltaan mahdottomaksi. Samalla joutuu jättämään kaikki sinne rakennetut hyvät asiat ja ihmissuhteet ja aloittaa elämä puhtaalta pöydältä täysin uudessa elinympäristössä.

Mielekäs asuinpaikka itselle tärkeiden asioiden; luonnon läheisyys tai keskustan antamat palvelut, koettiin tärkeiksi asioiksi siviilielämän rakentamiselle. Kotia ei haluttu rakentaa paikkaan, jossa oli muita itsensä kaltaisia ihmisiä, sillä silloin uuden elämäntyylin oppiminen ja sitoutuminen siihen koettiin vaikeammaksi. Mikäli houkutuksiin ei haluttu uudelleen langeta, haastateltavani halusivat tietoisesti vetäytyä kauemmas entisen elämäntyylin ylläpitävien asioiden vaikutuksen alaisuudesta. Silloin kun omaa motivaatiota muutokselle ei ollut, haluttiin siviiliin päästessä jatkaa juuri siitä missä ennen vankeuteen joutumista elämä oli ollutkin. Tällöin paluu kotiseudulle oli helpoin ja varmin ratkaisu.

Neljä viidestä haastateltavasta koki omalta osaltaan päihteiden hallitun käytön mahdolliseksi yhtälöksi. Tällöin päihteistä oltiin valmiita kokonaisvaltaisesti luopumaan, tai niistä oli jo luovuttu ennen vankeuteen joutumista. Toiset haastateltavista tarvitsivat omaa motivaatiota ylläpitääkseen vankilan järjestämiä ja ylläpitämiä kursseja tai yhteiskunnan tukipalveluita. Päihdehoitopaikkoja haastateltavat pitivät hyvinä ratkaisuinä motivaation tukemiselle, mutta pakkokatkaisua ei kukaan nähnyt päihteistä parantavana tekijänä. Palvelut toimivat ainoastaan oman motivaation ja läheisten antaman tuen lisänä, ei ratkaisuna ongelmaan. Henkilö, joka ei kokenut päihteiden käyttöä ongelmana, tiedosti, että käytön seurauksena moni asia poistuu automaattisesti elämästä. Hän ei kuitenkaan kokenut asiassa olevan mitään ongelmaa.

Haastattelemieni vankien tuntemus siitä, etteivät he tule tarpeeksi kuulluksi tuli ilmi useastakin haastattelusta. ”Kivitaloon” eli suljettuun vankilaan, siirto oli monella takaraivossa uhkakuvana ja se johti siihen, etteivät haastateltavani uskaltaneet puolustaa omia ajatuksiaan tai tuoda esille kohtaamiaan epäkohtia. Suomalaisessa yhteiskunnassa on sananvapaus ja oikeus ilmaista mielipiteitään, silloin kun ne eivät uhkaa tai loukkaa toisen ihmisen yksityisyyttä. Tämä on mielestäni ristiriidassa vankien omiin kokemuksiin ja on toivottavasti asia, joka tulevaisuudessa huomioidaan entistä paremmin.

15 LOPPUSANAT

Tutkimukseni oli pitkälinen prosessi, jonka aikana opin paljon niin itsestäni, kuin omista asenteistanikin suomalaista vankeinhoitoa kohtaan. Haastatteleman miehet

edustivat marginaaliryhmää ja he olivat kokeneet elämässään paljon asioita, joita keskiluokkaiset tai ylempää luokkaa edustavat eivät voi edes kuvitella kokevansa. Monien asioiden summa tai unelma helposta rahasta ovat johtaneet siihen, että haastattelemani miehet maksavat omaa velkaansa yhteiskunnalle vankeuden muodossa.

Tapasin työn tekemisen aikana paljon erilaisia ihmisiä. Tutkimustani arvosteltiin ja arvioitiin ja usein kuulin vankilan työntekijöiden suusta lauseen, jossa työni tarpeellisuutta arvioitiin sen mukaan, että vanki palaa kumminkin ennemmin tai myöhemmin takaisin vankilaan tai että vangeilla on suuria unelmia siviilielämän varalle, mutta ne eivät kumminkaan tule toteutumaan. Olin tyrmistynyt, sillä jos asenne vankia kohtaan on jo valmiiksi negatiivinen ja leimaava, ei aidolle vuorovaikutukselle ole mahdollisuutta ja vangin omaa motivaatiota mahdolliseen rikoksettomaan elämään on vaikea pitää yllä. Jotkut vangeista ovat tuomion suorittamisen jälkeen valmiita muutokseen, toiset eivät, mutta kaikille pitää antaa siihen samanlainen mahdollisuus. Omaa asennetta on kaikista helpoin lähteä korjaamaan. Olisi mielenkiintoista löytää vastaus siihen, kuinka henkilökunnan oma työssä jaksaminen ja kokemukset vuodesta toiseen samojen henkilöiden paluusta vankilaan, vaikuttavat vangin asemaan ja tuntemuksiin suorittaa rangaistustaan tai mahdollisessa elämäntapamuutosprosessissa.

Työtä tehdessäni ja erityisesti käsitellessäni leimautumista huomasin uuden nykypäivänä esille tulevan ilmiön; sosiaalinen media ja media leimaajana. Niiden vaikutuksilta ympäröivässä yhteiskunnassa ei voi välttyä. Internetissä jokaisella on mahdollisuus kirjoittaa anonyymina henkilönä keskustelupalstoille omia mielipiteitään ja ajatuksiaan samalla kun keltainen lehdistö kerää itselleen lukijoita kohahduttavilla otsikoilla. Tarinoista tulee tarua ihmeellisempää. Jatkona tehdylle tutkimukselleni haluaisin tulevaisuudessa tutkia kuinka nämä osa-alueet omalta osaltaan vaikuttavat rikoksesta tuomitun ja hänen perheensä identiteetin rakentumiseen ennen tuomiota, tuomion aikana kuin sen jälkeenkin. Miltä tuntuu, kun kaikki luulevat tuntevasi sinut ja tekosi?

Opinnäytetyössä ei ole tapana ketään kiitellä, mutta näin pitkän prosessin jälkeen olisi suoranainen vääryys, jollen antaisi kiitosta niille, jotka sen ansaitsevat. Tärkeintä koko prosessin aikana oli lähimpien ihmisten, ystäväni, haastattelemini vankien ja ohjaavan opettajani sekä oppilastovereiden tuki ja ajatukset työni tarpeellisuudesta. Se antoi minulle vaikeuksien aikana sitä tarvittavaa intoa, jota tarvitsin saadakseni työni pää-

tökseen. Isoin kiitos kuuluu kuitenkin Minnille, joka jaksoi antaa yhdeksän vuotiaan pitkäjännitteisyydellä äidille opiskelurauhan silloin kun sitä eniten tarvitsin.

Vankila on toiminut monelle entisen elämän katkaisijana ja pysäyttäjänä. Vankilassa on ollut aikaa miettiä omaa itseään ja sitä millaiseksi ihmiseksi haluaa tulevaisuudessa tulla ja kasvaa. Tällainen mietintä olisi meille jokaiselle siviilissäkin elävälle hyvä tapa, jotta osaisimme oma-aloitteisesti arvostaa itselle tärkeitä asioita ennen kuin on liian myöhäistä. Välillä on syytä pysähtyä kuuntelemaan myös mitä rivien välit meille kertovat. Saatamme yllättyä miten paljon jääkään upeita ajatuksia kuulematta ja kuuntelematta.

LÄHTEET

- Foucault, Michel. 2000. Tarkkailla ja rangaista. Keuruu. Otavan Kirjapaino Oy
- Hirsjärvi, Sirkka; Hurme, Helena. 1995. Teemahaastattelu. Helsinki. Yliopistopaino
- Iivari, Juhani. 1996. Osattomuudesta rangaistavaksi. Helsinki. Oy Edita ab
- Iivari, Juhani (toim.). 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Vaajakoski. Gummerus kirjapaino Oy
- Eskola, Jari; Suoranta, Juha. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi. Lapin yliopistopaino
- Holmberg, Jan. 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Helsinki. Edita Prima Oy
- Koskinen, Pekka. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki. Yliopistopaino
- Kyngäs, Margit. 2000. Vankeus miehen elämäkulussa. Rovaniemi. Lapin yliopistopaino
- Kääriäinen, Juha. 1994. Seikkailijasta pummiksi. Helsinki. Painatuskeskus Oy
- Laine, Matti. 1991. Johdatus Kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Juva. WSOY
- Laine, Matti. 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Salminen, Markku; Toivonen, Klaus (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma: 124–125, 132–133
- Laine, Matti. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laitinen, Ahti; Aromaa, Kauko. 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lappi-Seppälä, Tapio. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki. Yliopistopaino
- Lappi-Seppälä, Tapio; Niemi, Hannu. 2009. Johdanto. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008. Helsinki. Hakapaino: 4-5
- Lappi-Seppälä, Tapio; Niemi, Hannu. 2009. Rikosten ilmitulo. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008. Helsinki. Hakapaino: 315–317
- Latvala, Johanna; Peltonen, Eeva; Saresma Tuija. 2005. Esipuhe. Teoksessa Latvala, Johanna; Peltonen, Eeva; Saresma Tuija (toim.). Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Saarijärvi. Gummerus Kirjapaino Oy: 13
- Lehtonen, Leena; Salonen, Jari. 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. Helsinki

- Marttunen, Matti. 2009. Nuorten seuraamukset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008. Helsinki. Hakapaino: 403, 407, 411–413
- Melander, Sakari. 2010. Rikosoikeus 2010-luvulla. Helsinki. Yliopistopaino
- Mutalahti, Timo. 1999. Hoito ja rangaistus kohtaavat. Vankien päihdehuoltoprojektin loppuraportti. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy
- Mäki, Jukka. 2002. Päihdestrategiat. Teoksessa Salminen, Markku; Toivonen, Klaus (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma: 239
- Näkki, Pirjo. 2006. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38. Helsinki
- Rikosseuraamuslaitos. www –dokumentti. <http://www.rikosseuraamus.fi/37462.htm>. Ei päivitystietoa. Luettu 29.3.2011
- Rikosseuraamusvirasto. 2005. Päihdetyö vankeinhoidossa. Helsinki
- Richter, Maija. 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa Salminen, Markku; Toivonen, Klaus (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma: 84–86, 93–94
- Salmi, Venla. 2004. Varhaisnuorten normirikkomukset –ongelma vai osa nuoruutta? Helsinki. Hakapaino
- Salmi, Venla. 2008. Nuorten miesten rikoskäyttäytyminen 1962 ja 2006. Helsinki. Hakapaino Oy
- Sosiaalihuoltoasetus 607/1983. www-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830607>. Ei päivitystietoa. Luettu 9.1.2011
- Sosiaalihuoltolaki 710/1982. www-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>. Ei päivitystietoa. Luettu 9.1.2011
- Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Vankien jälkihuoltoryhmän raportti. 2006. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Helsinki
- Tilastokeskus 2009. PDFdokumentti. http://www.stat.fi/til/syyttr/2008/syyttr_2008_2009-12-09_fi.pdf. Päivitetty 7.12.2009. Luettu 28.11.2010
- Tilastokeskus. www-dokumentti. <http://www.stat.fi/meta/kas/asunnoton.html>. Ei päivitystietoa. Luettu 4.2.2011
- Timonen, Helena. 2009. Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapautteen. Joensuu. Joensuun yliopistopaino
- Vankeuslaki 767/2005. www-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050767>. Ei päivitystietoa. Luettu 26.1.2011

TUTKIMUSLUPA

Minä _____ olen antanut Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelija Outi Satu Pauliina Toloselle (141279-) luvan haastatella itseäni ja käyttää haastatteluissa ilmenneitä asioita keväällä 2011 valmistuvassa opinnäytetyössä sekä mahdollisissa myöhemmissä jatkotutkimuksissa. Annan suostumuksen siihen, että haastattelut nauhoitetaan.

Haastattelu on luottamuksellinen, eikä lopullisissa töissä ilmene haastateltujen oikeita nimiä tai muita luottamuksellisia tietoja.

**Mikkelissä ____ . ____ . 2011 _____
Allekirjoitus ja nimen selvennys**

TUTKIMUSTEEMAT

1. RIKOLLISUUTEEN AJAUTUMINEN + SYYT

Ensimmäiset rikoskokemukset: miksi, millaisia rikoksia, rikoksesta seuranneet tuntemukset

Rangaistukset: Millaisia rangaistuksia saanut? Kokemukset rangaistuksista?

Kuinka olisi voitu ennaltaehkäistä: Tiesikö kukaan? Oma asennoituminen rikollisuuteen vs. muiden asennoituminen haastateltavan rikolliseen käyttäytymiseen

2. TYÖLLISTYMINEN

Nykyinen koulutus/ammatti: peruskoulu, ammattikoulu, työvoimapoliittiset koulutukset, ...

Työllistyminen ennen vankeuteen joutumista: vakituinen työ, pätkätyöt, työttömyys, ...

Tulevaisuuden ”urahaaveet”: töihin, kadulle, jatkokoulutukseen... Kuinka haaveet saavutetaan?

3. PERHE/PARISUHDE

Perhetaustat: Lapsuuden perhe, aikuisiällä muodostettu perhe/parisuhde

Yhteydenpito perheeseen: perheenjäsenten sisäiset välit ja suhteet, kuinka usein tapaamisia vapaudessa vs. vankeudessa, yhteydenpitotavat

Perheen merkitys: vaikutus omassa arjessa selviytymisessä, - valintojen tekemisessä

4. ASUMINEN

Asuminen ennen vankeuteen joutumista: Millaisessa ympäristössä, kenen kanssa, miten (vuokralla, asuntola, tukiasunto, katu...)

Asumisnäkymät vapautumisen jälkeen: Missä? Kuinka tähän päämäärään päästään/päädytään? Asuinpaikan merkitys tulevaisuuden rakentamisessa

Asunnon merkitys oman elämän rakentamisessa: Miksi ihminen tarvitsee kodin?

5. PÄIHTEET

Päihteiden käyttö: mitä, kuinka kauan, miksi

Päihteiden käytön seuraukset: (A-klinikka, katkaisuhoido,...) ystävyyssuhteet, perhesuhteet, asuminen, työpaikka

Päihdehoito vankilassa: Kuinka toteutetaan? Onko apua? Auttaako vapaudessa (saako niin vahvan pohjan, että se kantaa tulevaisuuteen)?

6. YSTÄVÄPIIRI

Ystävien/kaverien merkitys rikollisuuteen ajautumisessa: Onko kaveripiirillä merkitystä? Vankilassa muodostetut kaverisuhteet

Ystävien/kaverien merkitys rikollisuudesta poissa pysyttäessä: Onko kaveripiirillä merkitystä? Mistä löytää ihmisiä, jotka auttavat pysymään poissa rikollisuudesta? Entisen elämän kaverisuhteet + vankilassa muodostetut kaverisuhteet ja verkostot

Ystävien/kaverien merkitys elämän rakentamisessa: Mitä ystävyys sanana merkitsee? Millaista tukea ystäviltä voi saada mitä kukaan muu ei voi tarjota?

7. TUKIPALVELUT

Yhteiskunnan tuki: Sosiaalitoimi, työvoimatoimisto, KELA, A-klinikka, vankeinhoitolaitos, rikosseuraamus... Miten auttaa? Onko apu helposti saatavilla silloin kun apua tarvitsee?

Vapautumisen jälkeen: Mitä sitten tapahtuu? Kuka auttaa, ettei ajaudu takaisin rikollisuuteen? Mistä apua mahdollisissa ongelmissa? Onko apu helposti saatavilla? Osaako hakea apua oikeasta paikasta (=yhteiskunnan portaittaisuus)

Rikollisen leima: Onko tukipalveluiden käytössä havaittavissa? Pääseekö leimasta eroon? Miten tukipalvelut leimaa?

Rangaistusajansuunnitelma: Toimivuus, päivityksen tiheys, merkitys

OUTI TOLONEN

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

18.11.2010

PETER BLOMSTER

PL 319

00181 Helsinki

TUTKIMUSLUPA

Olen Outi Satu Pauliina Tolonen (141279-), viimeisen vuoden kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön opiskelija Mikkelin Ammattikorkeakoulusta. Valmistun keväällä 2011 yhteisöpedagogiksi.

Olen kiinnostunut kriminologiasta sekä suomalaisesta vankeinhoitojärjestelmästä ja sen antamasta jälkihuollosta. Erityisen kiinnostunut olen selvittämään niitä voimauttavia asioita ja toimia, jotka auttavat entistä tai tuomiotaan suorittavaa rikollista löytämään oman paikkansa yhteiskunnassa vankilajakson jälkeen ja joilla voitaisiin saada rikolliskierre katkeamaan tai muuttamaan muotoaan lievemmäksi. Olen huomannut, mitä enemmän olen asiaan syventynyt, ettei asiasta juurikaan löydy sellaista tutkittua tietoa, joissa ”asiantuntijoina” toimisivat palveluiden käyttäjät, eli rikoksista tuomitut tai tuomiotaan odottavat henkilöt.

Tästä syystä haluan tehdä opinnäytetyöni rikosseuraamuslaitokselle. Tutkimukseni nimi on ”Yhteiskuntaan sitoutuminen rangaistuksen jälkeen. Rikoksesta tuomitun kertomaa” ja se käsittelee rikollisuudesta tuomittujen henkilöiden yhteiskuntaan sitoutumista erimittaisten tuomioiden jälkeen heidän omasta näkökulmastaan. Tarkoitukseni on antaa näkökulmia siihen mitä jälkihuoltopalveluiden käyttäjät itse pitävät tärkeinä asioina omassa elämässään ja mitkä seikat heidän omasta mielestään ovat niitä voimaa antavia tekijöitä, jotka auttaisivat heitä tulevaisuudessa pysymään poissa rikollisuudesta.

Monisivuinen liite

Tutkimukseni on laadullinen ja narratiivinen tutkimus, jossa haastattelen teemahaastatteluilla viidestä seitsemään vankeuteen tuomittua miestä henkilökohtaisesti vankilan sisällä. Haastateltavat kertovat itse omia kokemuksiaan, toiveitaan ja ajatuksiaan niistä seikoista, jotka heitä auttaisivat pysymään kaidalla polulla. Ajallisesti käsittelen tapahtumia viimeisen viiden, kymmenen vuoden ajalta. Haastattelun teemoina ovat rikollisuuteen ajautumisen syyt, päihteiden käyttö, työllistyminen, perhe/parisuhde, asuminen, ystäväpiiri sekä haastateltavien saamat ja käyttämät tukipalvelut. Olen valinnut nämä teemat sen vuoksi, että ne kaikki ovat yleisesti niitä seikkoja, joilla on merkitystä ihmisten hyvinvoinnille. Se millaisena näet oman menneisyytesi ja ympäristösi, auttaa sinua hahmottamaan myös omia voimavaroja ja mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Kun osataan kohdistaa resursseja juuri oikeaan tukipalveluun, kuten esimerkiksi perhetyöhön, koulutukseen tai päihdehoitoon, saadaan asiakkaalle juuri se hänen tarvitsemansa apu.

Haastattelukertoja on jokaisen henkilön kanssa yhdestä kolmeen kertaan riippuen siitä kuinka saan heiltä tutkimukseeni tarvitsemani tiedot. Haastattelen heitä nauhurin avulla ja tämän jälkeen litteroin haastattelut. Jokainen haastateltava on lopullisessa työssäni anonyymi henkilö, josta ilmenee ainoastaan hänen ikänsä, sukupuolensa ja ajatukset haastatteluissa ilmenneistä asioista. Tutkimuksessani ei käy ilmi missä vankilassa henkilöt haastatteluhetkellä ovat, missä vankiloissa he ovat aiemmin tuomioitaan suorittaneet, kotikaupunkia tai muitakaan haastatteluissa esille tulevien henkilöiden oikeita nimiä.

Minä ja oppilaitokseni ohjaava opettaja Helena Timonen olemme ainoita henkilöitä, jotka näemme saadut tiedot alkuperäisessä muodossaan. Kaiken saamani materiaalin tulen säilyttämään erillisessä lukollisessa kaapissa, jolloin siihen on pääsy ainoastaan minulla. Opinnäytetyössäni tulen käyttämään ainoastaan siihen relevantisti kohdistuvia asioita ja ilmiöitä. Ensi vuonna pyrin sisälle Itä-Suomen Yliopistoon lukemaan sosiologiaa. Toivoisin siis, että saisin säilyttää saatua tutkimusmateriaalia seuraavan seitsemän vuoden ajan pankkiholvissa, jotta voisin käyttää sitä tarvittaessa myös tulevaisuudessa tutkimusta jatkaessani. Tämän jälkeen tulen hävittämään tutkimusmateriaalin silppurissa tai polttamalla.

Monisivuinen liite

Haastattelujen aikataulu rakentuu sen mukaan kuinka soon lupa-asiat hoidettua. Tarkoituksena on aloittaa ensimmäiset haastattelut vuoden 2010 loppuun mennessä ja saattaa kaikki haastattelut päätökseen viimeistään helmikuun puoleenväliin tultaessa. Lopullinen työ esitellään huhtikuussa 2011 Mikkelin Ammattikorkeakoulussa ja tämän jälkeen työ julkaistaan. Koko prosessin ajan voin raportoida sähköpostitse työni etenemisestä rikosseuraamuslaitokselle.

Työni on osoitettu sekä rikosseuraamuslaitokselle työskenteleville henkilöille. Lopullisessa työssäni tulen asiakashaastattelujen pohjalta osoittamaan yhteiskunnan ja rikosseuraamuslaitoksen tukitoimenpiteiden tärkeyden.

Työelämän yhteyshenkilö:

Oppilaitoksen yhteyshenkilö:

Yhteistyöterveisin:

Outi Tolonen, opiskelija

Mikkelin Ammattikorkeakoulu. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma